

Natuurbeheerplan Zuid-Holland 2021

Vastgesteld door Gedeputeerde Staten, 14 juli 2020
Provincie Zuid-Holland

INHOUDSOPGAVE

1	Inleiding	4
1.1	Doel Natuurbeheerplan.....	4
1.2	Status, reikwijdte en geldingstermijn.....	4
1.3	Totstandkoming Natuurbeheerplan 2021.....	5
1.4	Opbouw van het document.....	5
2	Hoofdpijnen relevant Europees, nationaal en provinciaal beleid	7
2.1	Europees kader voor natuur en landschap	7
2.2	Rijksbeleid voor natuur en landschap	7
2.3	Provinciaal beleid voor natuur en landschap	9
3	Werking subsidiestelsel natuur en landschap.....	14
3.1	Doel en opbouw subsidiestelsel natuur en landschap.....	14
3.2	Opbouw en betekenis Index Natuur en Landschap	15
3.3	Catalogus Groenblauwe Diensten	15
3.4	Begrenzing van de natuur- en beheertypen.....	15
3.5	Indienen van aanvragen voor agrarisch natuur- en landschapsbeheer.....	17
3.6	Openstellingsbesluit	18
4	Toetsingskader subsidiëring natuur- en landschapsbeheer.....	20
4.1	Aanvragen voor gebieden binnen het NNN	20
4.1.1	Aanvragen voor gebieden buiten het NNN	21
4.1.2	Aanvragen voor wateropgaven	22
4.2	Kenmerken, doelen en criteria agrarisch natuur- en landschapsbeheer	23
4.2.1	Kenmerken, doelen en criteria leefgebied open grasland	24
4.2.2	Kenmerken, doelen en criteria leefgebied open akkerland	28
4.2.3	Kenmerken, doelen en criteria leefgebied 'droge dooradering'	31
4.2.4	Kenmerken, doelen en criteria leefgebied natte dooradering.....	33
4.3	Waterdoelen en criteria agrarisch waterbeheer.....	36
4.4	Eisen onderbouwing gebiedsaanvragen	37
5	Procedure aanvragen en toekenning	38
5.1	Aanvragen beheersubsidie voor natuur en landschap.....	38
5.2	Aanvragen van subsidies voor agrarisch natuur- en landschapsbeheer en voor blauwe diensten.....	38
5.3	Monitoring.....	40
	BIJLAGEN NATUURBEHEERPLAN 2021	43
	Bijlage 1: Kaarten	
	Bijlage 2: Partnerorganisaties	
	Bijlage 3: Verklaring gebruikte termen	

1 INLEIDING

Het Natuurbeheerplan dient als basis voor de bijdrage van de provincie Zuid-Holland aan het beheer en de ontwikkeling van natuurgebieden, agrarische natuur en landschapselementen in Zuid-Holland. Het Natuurbeheerplan verwoordt het beleid, waarbinnen overheden, maatschappelijke organisaties, beheerders, agrariërs en grondeigenaren werken aan de realisatie van een robuust en dynamisch natuurnetwerk in de provincie. Op basis van dit plan kunnen zij subsidie aanvragen voor de kosten die zij maken voor dit doel.

1.1 Doel Natuurbeheerplan

Het Natuurbeheerplan geeft uitvoering aan het Europees, nationaal en provinciaal natuurbeleid in de provincie Zuid-Holland. Dit beleid is toegespitst op de realisatie van internationale biodiversiteitsdoelen en van de internationale, natuurgerichte agromilieu-, water- en klimaatdoelen. Voor Zuid-Holland zijn deze beleidsdoelen vastgelegd in de Visie Rijke Groenblauwe Leefomgeving.

Het Natuurbeheerplan is tegelijk ook het kader voor de implementatie van artikel 28 van het Plattelandsontwikkelingsprogramma (POP3) van de Europese Unie. Het agrarisch natuurbeheer wordt gefinancierd vanuit de Europese Unie door POP3, waarvoor bij de goedkeuring van het ANLb 2016 door de Europese Commissie de vier leefgebieden: open grasland, open akkerland, droge en natte dooradering en de categorie water zijn opgenomen.

Het Natuurbeheerplan een integraal toetsingskader waarmee de bijdrage van de beheer- of ontwikkelingssubsidies aan de internationale, nationale en provinciale doelen kan worden beoordeeld.

1.2 Status, reikwijdte en geldingstermijn

Het Natuurbeheerplan bevat het huidige en de gewenste beheer voor de Natura 2000-gebieden, het Natuurnetwerk Nederland (NNN)¹ en agrarische gebieden met natuurwaarden. Dit betreft het reguliere natuurbeheer, specifieke maatregelen die gericht zijn op het verminderen van stikstofuitstoot of het (aanvullend op regulier natuurbeheer) tegengaan van de negatieve effecten van stikstof zijn niet meegenomen in dit natuurbeheerplan.

In het Natuurbeheerplan begrenst en beschrijft de provincie de gebieden waar subsidiëring van beheer en ontwikkeling van natuur, agrarische natuur en landschapselementen plaats kan vinden en welke natuur- en landschapsdoelen met het beheer worden gediend. De begrenzing is aangeduid op twee kaarten: de beheertypenkaart en de ambitiekaart voor wat betreft het NNN. De kaarten met daarop de leefgebieden open grasland, open akkerland, droge dooradering, natte dooradering en de categorie water geeft de begrenzing waar binnen subsidiëring van het agrarisch natuurbeheer plaats kan vinden. De bevoegdheid voor het vaststellen van het Natuurbeheerplan 2021 ligt bij Gedeputeerde Staten (GS) van Zuid-Holland.

De financiële bijdragen van de Provincie zijn gebaseerd op het Subsidiestelsel Natuur en Landschap inclusief het agrarisch natuur- en landschapsbeheer. Van dit subsidiestelsel maken sinds 2016 ook de

---

¹ NNN (NNN) is de benaming voor het geheel van de natuurgebieden en hun verbindingen dat voorheen met de term de Ecologische Hoofdstructuur werd aangeduid.

waterbeheerdiensten deel uit, die door de waterschappen zijn aangegeven op basis van de doelen van het provinciale waterbeheer vanuit de internationale water- en klimaatdoelen.

In planologisch opzicht is het Zuid-Hollandse deel van het NNN vastgesteld in de Verordening Ruimte van de Structuurvisie Zuid-Holland. Het Natuurbeheerplan heeft derhalve geen planologische consequenties of consequenties voor bestemmingsplannen. Het Natuurbeheerplan bevat evenmin bindende regels of verplichtingen voor burgers. Ook kunnen er geen rechten aan worden ontleend; opname van een terrein in het Natuurbeheerplan leidt dus niet vanzelfsprekend tot een positief besluit over subsidiëring van het beheer daarvan.

Aanpassingen aan het Natuurbeheerplan of aan onderdelen van het plan – zoals de kaarten - kunnen jaarlijks plaatsvinden of wanneer GS of PS daartoe besluiten.

1.3 Totstandkoming Natuurbeheerplan 2021

Ten opzichte van 2020 zijn er voor het Natuurbeheerplan 2021 geen beleidsinhoudelijke veranderingen aan de orde. Er zijn alleen waar nodig een aantal technische wijzigingen in overleg met de beheerders op de kaart aangepast en is de tekst geactualiseerd.

Sinds 2017 kunnen kleine particuliere natuurbeheerders alleen subsidie voor het natuurbeheer aanvragen wanneer zij met de aanvraag boven een bepaalde grens uitkomen. Sinds 2018 ligt deze grens in Zuid-Holland op 75 hectare. De grens wordt niet in dit Natuurbeheerplan bepaald, maar in de Subsidieregeling Natuur- en Landschapsbeheer Zuid-Holland 2016 (SNL 2016). Om aan het minimum areaal te voldoen kunnen klein beheerders subsidie aanvragen via een collectief. Op deze manier wordt er naar een efficiëntere uitvoering van het natuurbeheer gestreefd. Dit heeft echter voor het natuurbeheerplan geen inhoudelijke gevolgen.

1.4 Opbouw van het document

Hoofdstuk 2 bevat de hoofdlijnen van het relevante natuur- en landschapsbeleid op achtereenvolgens Europees, nationaal en provinciaal niveau. Het gaat om de vastgestelde doelen die met het beheer van natuurgebieden moeten worden gediend. Ook doelen op het gebied van (internationaal) waterbeheer zijn hierin opgenomen.

Hoofdstuk 3 beschrijft het subsidiestelsel dat deel uitmaakt van het Natuurbeheerplan en de daarmee samenhangende instrumenten als de kaarten en de index. Het bevat tevens de aanwijzingen voor de inrichting voor het aanvragen van subsidie voor zowel afzonderlijke als collectieve (gebieds-)aanvragen. Ook wordt ingegaan op de subsidieregeling voor het beheer van landschappelijke elementen.

Hoofdstuk 4 is gewijd aan het toetsingskader voor subsidieaanvragen voor gebieden binnen dan wel buiten het NNN. De subsidieaanvragen voor agrarisch natuur- en landschapsbeheer worden beoordeeld aan de hand van een aantal criteria. Hierbij wordt onderscheid gemaakt tussen vier 'leefgebieden' waar gebiedsaanvragen op kunnen zijn gericht: open grasland, open akkerland, natte dooradering en droge dooradering. Voor de categorie water gelden enkele specifieke criteria.

Hoofdstuk 5 tenslotte gaat in op de procedure voor het aanvragen, beoordelen en toekennen van subsidies in het kader van het Natuurbeheerplan 2021 en op de rol van monitoring hierbij.

Landelijke informatie over het Natuurbeheerplan en de verschillende subsidieverordeningen is te vinden onder <https://www.bij12.nl/onderwerpen/natuur-en-landschap>.

2 HOOFDLIJNEN RELEVANT EUROPEES, NATIONAAL EN PROVINCIAAL BELEID

Het Natuurbeheerplan is gebaseerd op het vigerend beleid voor het landelijk gebied voor water, milieu en ruimtelijke ordening van de Europese Unie, het Rijk en de provincie Zuid-Holland. In dit hoofdstuk komen de belangrijkste onderdelen van dit beleid en de recente ontwikkelingen daarbinnen aan de orde.

2.1 Europees kader voor natuur en landschap

De lidstaten van de EU hebben afgesproken om ieder voor zich te komen tot wettelijke regelingen voor het in stand houden van bepaalde planten- en diersoorten en van de natuurlijke habitats van internationale betekenis via de Vogel- en Habitatrichtlijn (VR/HR) en Natura 2000; voor de instandhouding van gezonde watersystemen (Kaderrichtlijn Water) en voor een schoon milieu (Nitraatrichtlijn). De Europese Commissie (EC) ziet er op toe dat de lidstaten de afspraken hierover nakomen.

Ook heeft de EU beleidsdoelen en -regels vastgesteld voor de verduurzaming en vergroening van de landbouw. De uitwerking daarvan vindt plaats in de vorm van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB). Hierin is onder meer aangegeven dat nationale overheden doelen moeten stellen voor duurzame landbouw, vergroening en agrarisch natuurbeheer. Het nieuwe stelsel GLB wordt mogelijk ingevoerd op 1 januari 2023.

Het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid kent twee pijlers: (1) de inkomenssteun en marktordening en (2) de plattelandontwikkeling. Vergroening (eisen die aan landbouwbedrijven gesteld worden om meer aandacht voor biodiversiteit te hebben) valt onder de eerste pijler; agrarisch natuur- en landschapsbeheer valt onder de tweede pijler van plattelandontwikkeling. De vergroening en het agrarisch natuur- en landschapsbeheer kunnen naast elkaar worden ingezet om elkaar te versterken. Hierbij geldt dat voor hetzelfde perceel niet twee keer subsidie mag worden verleend.

Nagestreefd wordt een effectieve combinatie van vergroening en agrarisch natuurbeheer en wel op twee onderdelen:

1. Slim combineren op de korte termijn door binnen de mogelijkheden van het huidige instrumentarium – de invulling van de vergroeningseisen en die van het agrarisch natuurbeheer – zo goed mogelijk op elkaar laten aansluiten.
2. Verder met vergroening op de langere termijn: het is de verwachting dat de koppeling van inkomensondersteuning aan maatschappelijke prestaties binnen het GLB zal doorzetten. Gestreefd wordt naar een vergroening die effectief is op het gebied van biodiversiteitsprestaties en tegelijk goed hanteerbaar is voor ondernemers.

2.2 Rijksbeleid voor natuur en landschap

Het Rijk stelt op grond van internationale verplichtingen op hoofdlijnen de doelen voor natuurbeleid vast en geeft de kaders aan waarbinnen die doelen gerealiseerd kunnen worden.

In 2014 is de Rijksnatuurvisie 2014 Natuurlijk verder verschenen waarin het natuurbeleid tot 2025 beschreven wordt². Het Rijk zet zich in om de natuur te versterken samen met de samenleving. Hiermee wil het Rijk een effectieve invulling geven aan de natuurdoelen waaraan Nederland zich internationaal heeft gecommiteerd. Instandhouding van planten- en diersoorten en van natuurlijke habitats, van gezonde watersystemen en een schoon milieu zijn daarbij het uitgangspunt.

Het Rijk wil de doelen voor het in stand houden van de natuur bereiken door middel van regelgeving, zoals de Omgevingswet, Wet natuurbescherming, Wet algemene bepalingen omgevingsrecht (Wabo), Waterwet, Wet ammoniak en veehouderij, en door middel van stimuleringsbeleid. Het stimuleringsbeleid is gericht op de realisatie van het NNN en op het bevorderen van een vitaal platteland. Het Rijk legt hierover verantwoording af aan de Europese Commissie.

Afspraken decentralisatieakkoord

De uitvoering van het stimuleringsbeleid voor natuur en platteland is met ingang van 2014 gedecentraliseerd naar de provincies. In het Decentralisatieakkoord 2014-2027 en het Natuurpact van overheden en maatschappelijke organisaties is afgesproken welke inzet partijen zullen leveren om dit beleid uit te voeren.

De onderdelen van deze afspraken zijn:

- De ontwikkeling van het NNN waartoe ook de Natura 2000-gebieden behoren. Het NNN moet de robuuste ruggengraat van de natuur in Nederland vormen. Dat gaat gebeuren door het netwerk te vergroten, te verbeteren en belangrijke natuurverbindingen te realiseren tussen natuurgebieden onderling en tussen natuurgebieden en hun omgeving.
- Soortenbescherming: de bescherming van afzonderlijke planten- en diersoorten is nodig vanwege Europese verplichtingen en afspraken waaraan Nederland zich in internationaal verband heeft gecommiteerd op grond van de Vogel- en Habitatrichtlijn. Soortenbescherming vindt plaats binnen en buiten het NNN door het nemen van juridische en/of fysieke maatregelen, die vestiging of uitbreiding van een soortenpopulatie stimuleren.
- Natuur buiten het NNN: er zal een extra impuls worden gegeven aan het beheer van natuur buiten het NNN. Het is belangrijk dat er meer samenhang komt tussen de natuur binnen het NNN en daarbuiten.
- Agrarisch natuurbeheer: het vernieuwd stelsel voor agrarisch natuur- en landschapsbeheer (ANLb 2016) dat buiten en binnen het NNN kan worden toegepast is sinds 2016 ingevoerd. Dit nieuwe stelsel is ingevoerd om de uitvoering van het agrarisch natuurbeheer eenvoudiger en efficiënter te maken. Tevens zal het een duidelijke meerwaarde voor natuur, landschap en agrarisch ondernemerschap moeten opleveren. Agrarisch natuur- en landschapsbeheer moet vooral worden ingezet voor het beschermen en verbeteren van soorten waarvoor Nederland internationaal een verplichting heeft.
- Natuur en water: er zijn diverse mogelijkheden om de ontwikkeling van de natuur, de vergroting van het NNN en de aanpak van de Natura 2000-gebieden optimaal te laten samengaan met het verbeteren van de condities voor waterkwantiteit en -kwaliteit. De inzet is om te komen tot maximale synergie met maatregelen vanuit de Kaderrichtlijn Water (KRW) en de Nitraatrichtlijn.

---

² 'Natuurlijk verder', Rijksnatuurvisie 2014 Natuurlijk verder. Ministerie van Economische Zaken, 2014

Plattelandsontwikkeling

Het nieuwe Plattelands Ontwikkelingsprogramma (POP3) is een samenwerking tussen het Rijk (ministerie van Economische Zaken), de provincies, de waterschappen, LTO en andere organisaties. Het POP vormt de nationale invulling van het Europese Plattelandsbeleid (ELFPO).

Europees geld voor de tweede pijler van het GLB moet altijd medegefinancierd worden met nationaal geld (50%-50%). Dit geld moet worden ingezet voor innovatie, duurzaamheid en concurrentiekracht van de landbouwsector, voor biodiversiteit, waterkwaliteit en agrarisch natuurbeheer. Per provincie wordt het POP3-geld verdeeld over de verschillende maatregelen voor duurzame landbouw, vergroening en agrarisch natuurbeheer.

2.3 Provinciaal beleid voor natuur en landschap

De provincie Zuid-Holland is - op grond van het Decentralisatieakkoord 2014-2027 - volledig verantwoordelijk voor de uitvoering van het natuurbeleid.

De provincie Zuid-Holland heeft de potentie om uit te groeien tot de rijkste blauwgroene leefomgeving van Europa. Een gezonde leefomgeving waar het goed wonen en werken is, met directe toegang tot hoogwaardig groen, erfgoed en water.

Sinds 1 januari 2017 is de Wet natuurbescherming van kracht. Deze wet schrijft voor dat de provincie een natuurvisie opstelt. De doelen voor het provinciale natuurbeleid zijn momenteel vastgelegd in de Visie Rijke Groenblauwe Leefomgeving en bijbehorende Uitvoeringsagenda.

De kaders voor de uitvoering van het agrarisch natuur- en landschapsbeheer zijn vastgesteld in de Kadernota voor Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer Zuid-Holland.

Visie Rijke Groenblauwe Leefomgeving

De provincie Zuid-Holland grijpt de kans van de Omgevingswet aan om haar omgevingsbeleid te vernieuwen. De Visie Rijke Groenblauwe Leefomgeving is een bouwsteen voor de provinciale Omgevingsvisie. Totdat de Omgevingswet in werking treedt, vormt de bestaande wet- en regelgeving het kader. De genoemde visie maakt bestaand beleid af en bouwt daarop voort.

In de Visie Rijke Groenblauwe Leefomgeving wordt de nadruk gelegd op een gezonde leefomgeving voor mens en natuur, groenblauw in en om de stad, het landschap en een duurzame landbouw, het beheer, ontwikkeling en bescherming van natuur en de beleving van de leefomgeving.

Uitvoeringsagenda Rijke Groenblauwe Leefomgeving

Aan de visie is een uitvoeringsagenda gekoppeld met daarin de volgende strategische opgaven voor de periode 2019-2023:

1. Verduurzamen landbouw

Een meer duurzame landbouw zal fors bijdragen aan de genoemde transitie. De agrarische sector en de voedselketens staan daarmee voor een grote verandering die ook ingrijpende gevolgen heeft voor het sociaal-economisch functioneren in de gebieden. Deze verandering kan, mits goed uitgevoerd, een grote bijdrage leveren aan het vergroten van de biodiversiteit en de biomassa aan insecten. Het draagt positief bij aan klimaatadaptatie, gezonde leefomgeving, circulaire economie. Ook kan het recreatieve en toeristische medegebruik een bron van nieuwe inkomsten zijn.

2. Transitie naar een groen en waterrijk stedelijk landschap en infrastructuur

Laat de bouw van circa 240.000 nieuwe woningen bijdragen aan een gezonde en aantrekkelijke leefomgeving waar het goed wonen en werken is, met toegang tot hoogwaardig groen, erfgoed en water. Elke ontwikkeling in een gebied of infrastructurele verbinding is een aanleiding om de groenblauwe kwaliteit te vergroten.

3. Aantrekkelijk en gezond verbinden in een waterrijk Zuid-Holland

Zuid-Holland is een aantrekkelijke provincie met een grote diversiteit aan landschappen. Ambitie is de klimaatmaatregelen en stedelijke transformaties in stadsranden met visie te ontwerpen, zodat de groene en waterrijke structuren meer met elkaar worden verbonden en daarmee een toeristisch en recreatief aantrekkelijk aanbod ontstaat.

4. Natuurrijk Zuid-Holland

Met de NNN en de Natura 2000 gebieden is de afgelopen 25 jaar een mooie stap gezet naar het remmen van de achteruitgang. De dynamische natuur in de delta en de duinen kan echter robuuster en klimaat adaptief worden, zodat het tegen een stootje kan. Soms vraagt dat een ander beheer, soms een kans pakken voor meer biodiversiteit, zoals bij de opening in de Brouwersdam.

Daarnaast is de grootste winst voor biodiversiteit te boeken in steden en landbouwgebieden. Met natuurinclusief ontwerpen in deze gebieden kan de biodiversiteit toenemen en tegelijkertijd het draagvlak en de maatschappelijke meerwaarde worden vergroot. Dit vereist van bouwers, industrie, landbouw en ontwerpers meer natuurinclusief werken.

Het Actieplan Boerenlandvogels 2019-2027 is een uitwerking van de Uitvoeringsagenda en vastgesteld door Gedeputeerde Staten. Dit actieplan draagt bij aan de doelstelling om de biodiversiteit in het landelijk gebied te vergroten en met name de negatieve trend in de aantallen boerenlandvogels per 2027 te hebben gestopt en zelfs weer toe te laten nemen. Dit actieplan is tot stand gekomen in samenwerking met BoerenNatuur Zuid-Holland, de gebiedscollectieven voor het Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer, de terreinbeherende organisaties, de Natuur en Milieufederatie Zuid-Holland, de vrijwilligers en het kennisteam agrarisch natuurbeheer van de provincie Zuid-Holland.

Water

De waterdoelen zijn door Gedeputeerde Staten geactualiseerd in het Regionaal waterplan 2016-2021.

De waterschappen geven daarnaast aan welke waterbeheerdiensten voor de door hen te realiseren waterdoelen nodig zijn, inclusief randvoorwaarden en prioriteiten. Deze waterdoelen zijn opgenomen in dit Natuurbeheerplan 2021. Ook de doelen van het waterbeleid ten aanzien van wateren die grenzen aan agrarische gronden worden door provincie in het Natuurbeheerplan vastgelegd.

Landschap

Het grootste deel van de groene ruimte in Zuid-Holland bestaat uit cultuurlandschap: landschap dat door de eeuwen heen door mensenhanden is gevormd en dat het verhaal van Zuid-Holland vertelt. In Zuid-Holland laten zich vijf duidelijk herkenbare landschappen onderscheiden: het landschap van de Eilanden, het landschap van de waarden, het landschap in Midden Holland, in de Duinstreek en in de Rijnstreek. De beschrijvingen die hieronder volgen, bepalen in belangrijke mate de te ontwikkelen en te beschermen landschapselementen.

Het landschap van de Eilanden

Het kenmerkende landschap van de Eilanden is te vinden op Goeree-Overflakkee, Voorne-Putten, de Hoeksche Waard, IJsselmonde en het Eiland van Dordrecht. De bodem bestaat hier overwegend uit zeeklei, en plaatselijk uit zand, veen of klei-op-veen. Deze gebieden zijn ontstaan door indijking en drooglegging van slikken en schorren: de zogeheten op- en aanwasolders.

Het landschap kenmerkt zich door grootschalige kleipolders met een schilsgewijze opbouw, op sommige plaatsen doorsneden door kreeklopen. De dijken, die de afzonderlijke indijkingen omgeven, belichamen de ontstaansgeschiedenis van dit landschap. Akkerbouw is de belangrijkste vorm van grondgebruik; plaatselijk komen graslandcomplexen van enige omvang voor, zoals in het Oudeland van Strijen in de Hoeksche Waard, langs de Bernisse op Voorne-Putten, de Koudenhoek en in de polder de Oude Oostdijk op Goeree. Langs de binnenduinrand van Voorne en Goeree is het landschap kleinschaliger en is er een afwisseling van natuurterreinen, akkertjes, graslanden en beplantingselementen. Op de kop van Goeree ligt een breed duingebied met jonge duinen en omvangrijke complexen oude duinen met graslanden. De voormalige strandvlakte is ingepolderd en vormt nu de karakteristieke strandpolders.

Op Goeree komt een bijzonder landschapstype voor, het zogenaamde schurvelingen- en zandwallengebied. Het is ontstaan door het afgraven van voormalig duingebied. De zandwallen- en op enkele plaatsen ook schurvelingen - omsluiten grasland en akkers, die van oudsher worden gebruikt voor bloemzaadteelt. De akkertjes lijken soms kamers in het landschap met aarden wallen als muren. De zandwallen zijn begroeid met struweel, bomen of gras.

Het landschap van de Waarden

Het waardenlandschap is te vinden in de Krimpenerwaard, het westelijk deel van de Lopikerwaard, de Alblasserwaard en de Vijfheerenlanden. Het gaat om overwegend zeer open veenweidegebied met strokenverkaveling.

Kenmerkend voor het waardenlandschap is de meer of minder regelmatige afwisseling tussen graslandpercelen en sloten, evenals de grote hoeveelheid water en het hoge waterpeil. Het wordt doorsneden door de rivieren, zoals de Hollandse IJssel, de Lek en de Merwede. Langs de rivieren, in de zogenaamde komgronden in de Vijfheerenlanden, en op de oeverwallen van voormalige veenstromen bestaat de bodem uit rivierklei. Boomgaarden, geriefhoutbosjes en grienden zorgen hier voor een meer besloten landschap. Het grondgebruik in het veenweidelandschap bestaat voornamelijk uit (melk-)veehouderijen.

Het landschap in Midden-Holland

Midden-Holland omvat de groene buffer Midden-Delfland, het Westland, het gebied rond Oude Leede, de B-Driehoek (Bleiswijk, Berkel en Bergschenhoek) en het gebied ten westen van de Rotte.

Het gebied - en dus ook het landschap - staat onder sterke invloed van de verstedelijking. In het Westland en de B-Driehoek bepalen omvangrijke kassencomplexen het landschapsbeeld. In een deel van de groene ruimte rond de steden vindt een functiewijziging plaats naar multifunctioneel groen met een natuurlijk en recreatief karakter. Midden-Delfland en Oude Leede bestaan voor het grootste deel uit graslandpolders op veen en zeelei, waarin op sommige plaatsen voormalige getijdenkreken als ruggen zichtbaar zijn.

Het landschap in de Duinstreek

De Duinstreek strekt zich uit tussen Wassenaar en De Zilk en omvat, naast de duinen, tevens de landgoederenzone in de binnenduinrand en de Bollenstreek. In de landgoederenzone tussen Den Haag en Wassenaar bestaat het deelgebied uit een brede duinstrook, deels beboste en bebouwde strandwallen en een brede strandvlakte met weilanden en hakhoutbossen.

In de Bollenstreek wordt dit patroon doorbroken door de monding van de Oude Rijn; hier is de fluviatiele landschapsstructuur en haar karakteristieke blokverkaveling nog zwak herkenbaar. In de rest van de Bollenstreek zijn de strandwallen grotendeels afgegraven en/of bebouwd en zijn de graslanden in de strandvlakten veelal omgezet in bollengrond door zand uit de ondergrond omhoog te brengen. Het Overbosch te Voorhout en het Keukenhofbos te Lisse kunnen als uitzondering op het veelal verloren gegane strandwallenlandschap beschouwd worden.

Het landschap in de Rijnstreek

Deelgebied Rijnstreek ligt tussen het kustgebied in het westen en het rivierengebied in het zuidoosten. Het omvat de loop van de Oude Rijn, het Zuid-Hollandse plasseengebied, met de Kagerplassen, de Braassemermeer, de Nieuwkoopse Plassen en Reeuwijkse Plassen, en de daartussen gelegen veenpolders en droogmakerijen.

De droogmakerijen zijn ontstaan door droogmaking van natuurlijke meren (Lisserpoelpolder, Zoetermeerse Meerpolder) of van meren die zijn ontstaan door afgraving van veen. Het grootste deel van het gebied bestaat echter uit eutroof veen: veengebied waar vanwege de aanwezigheid van kleilagen in het veen geen turfwinning heeft plaatsgevonden.

Het gebied is voornamelijk in gebruik als grasland. In de droogmakerijen vindt ook akkerbouw en sierteelt plaats. Karakteristiek voor het landschap zijn de overgangen van de veenpolders naar de dieper gelegen droogmakerijen en de hoger gelegen bebouwingslinten op restanten niet vergraven veen.

3 WERKING SUBSIDIESTELSEL NATUUR EN LANDSCHAP

Per 2016 is het stelsel voor de subsidiëring van natuurbeheer en agrarisch natuur- en landschapsbeheer sterk gewijzigd. Dit geldt met name voor de subsidiëring van het agrarisch natuur- en landschapsbeheer. De systematiek hiervoor komt in dit hoofdstuk op hoofdlijnen aan de orde. Deze systematiek is ontwikkeld in samenspraak met de provincies, ministerie van EZ, wetenschappelijke instellingen en maatschappelijke organisaties. Iedere provincie voegt hieraan haar eigen bijzonderheden toe.

3.1 Doel en opbouw subsidiestelsel natuur en landschap

De provincie acht het beschermen van dieren en planten belangrijk voor de samenleving. Deze bescherming vindt plaats op grond van zowel ecologische, economische als ethische overwegingen. In ecologisch opzicht verhoogt de diversiteit van dieren en planten de spankracht van de natuur. Vanuit economisch oogpunt vormt biodiversiteit een belangrijke productiefactor. Ethisch gezien verdienen planten en dieren bescherming vanwege hun intrinsieke waarde. De provincie hecht daarom veel belang aan het behoud en de ontwikkeling van de natuur in de provincie.

Subsidie voor beheer en voor kwaliteitsimpulsen

Het Subsidiestelsel Natuur en Landschap maakt onderscheid tussen de financiering van beheer van de bestaande natuur en landschap, en de eenmalige investeringen ter verbetering van de natuurkwaliteit via zogeheten kwaliteitsimpulsen. De subsidies voor beheer en voor kwaliteitsimpulsen moeten bijdragen aan de realisatie van de beleidsdoelen waarvan in hoofdstuk 2 sprake was en van provinciale doelen voor het beheer van natuur en landschap die in hoofdstuk 4 zijn uitgewerkt.

De subsidie voor het beheer van natuur, agrarische natuur en landschapselementen is geregeld in de Subsidieregeling Natuur- en Landschapsbeheer Zuid-Holland 2016 (SNL 2016). De subsidie voor de kwaliteitsimpulsen is geregeld in de Subsidieregeling Kwaliteitsimpuls Natuur en Landschap 2013 (SKNL).

Gedetailleerde informatie over de subsidieverordening en -regelingen voor 2016 en over de daarbij behorende subsidiemogelijkheden is te vinden via www.zuidholland.nl of <https://www.bij12.nl/onderwerpen/natuur-en-landschap>.

3.2 Opbouw en betekenis Index Natuur en Landschap

De Index Natuur en Landschap legt de in Nederland toe te passen typering voor (agrarische) natuur en landschapselementen vast op basis van een landelijke, uniforme en sterk gestandaardiseerde 'natuurtaal'. Deze Index is van groot belang voor de aanduiding van de natuur- en landschaps(beheer-)doelen die de overheid nastreeft. De Index vergemakkelijkt de afstemming tussen beheerders onderling en tussen beheerders en overheden. Ook voor de monitoring van de uitvoering van het Natuurbeheerplan is de Index Natuur en Landschap cruciaal.

De Index Natuur en Landschap is een bijlage van de SNL 2016 en bestaat uit de onderdelen natuur, agrarische natuur en landschapselementen. De Index maakt onderscheid tussen natuurtypen en beheertypen. De *natuurtypen* zijn algemener en worden vooral gebruikt voor sturing op landelijk niveau. Daarbij valt te denken aan afspraken en rapportages tussen het Rijk en de provincie. Zie hiervoor ook www.portaalnatuurenlandschap.nl.

De *beheertypen* zijn specifiek en dienen voor de operationele aansturing van het beheer op regionaal en lokaal niveau. Zij vormen de basis voor afspraken over doelen en middelen tussen provincie en beheerder. Voor de begrenzing in het Natuurbeheerplan en bij de subsidieverlening wordt voor het natuurbeheer het niveau van de beheertypen gebruikt. Voor het agrarisch natuurbeheer wordt ook het niveau van natuurtypen gebruikt.

- Er bestaan 17 natuurtypen voor natuurgebieden. Binnen elk van de natuurtypen worden een of meer beheertypen onderscheiden. In totaal zijn er 51 beheertypen voor natuur.
- Voor landschap zijn er vier landschapselementtypen, met daaronder twintig beheertypen.
- Voor het agrarisch natuurbeheer zijn er vier agrarische natuurtypen, de zogenaamde leefgebieden. Binnen elk van de agrarische natuurtypen worden agrarische beheertypen onderscheiden.
- Daarnaast worden voor 'water' enkele waterbeheertypen onderscheiden. Deze zijn niet opgenomen in de Index Natuur en Landschap.

3.3 Catalogus Groenblauwe Diensten

De Catalogus Groenblauwe Diensten biedt een overzicht van de vergoedingen die Nederlandse overheden aan grondeigenaren mogen geven die een groenblauwe dienst leveren. Voor deze diensten is een maximumbedrag vastgesteld om oneerlijke staatssteun te voorkomen. De Europese Commissie ziet er nauwlettend op toe dat oneerlijke staatssteun door alle lidstaten, en dus ook door Nederland, wordt voorkomen.

Als Nederlandse overheden groenblauwe diensten willen vergoeden, dan kunnen zij met de Catalogus Groenblauwe Diensten zelf regelingen en diensten voor grondgebruikers opstellen. De diensten kunnen gaan over natuur en landschap, maar ook over cultuurhistorie, recreatie en waterbeheer.

3.4 Begrenzing van de natuur- en beheertypen

De beheertypenkaart geeft alle bestaande gebieden weer volgens hun type (agrarische) natuur en landschap, conform de Index Natuur en Landschap. Met de beheertypenkaart stimuleert de provincie

de instandhouding van de op die kaart aangegeven en begrensde beheertypen. Deze kaart vormt de basis voor het verlenen van beheersubsidies op grond van de SNL 2016.

Daarnaast is er de ambitiekaart. Deze kaart laat zien waar verbetering van de natuurkwaliteit mogelijk en wenselijk is. Dit geldt voor een deel van de natuurgebieden en voor sommige agrarische gebieden met natuurwaarden. Hiervoor bestaat de ambitie om het huidige gebruik of beheer te veranderen. De ambitiekaart vormt de basis voor de subsidiering van kwaliteitsimpulsen op grond van de SKNL.

Op een afzonderlijke kaart is voorts nog aangegeven voor welke terreindelen er een zogenaamde vaarlandtoeslag mogelijk is. De vaarlandtoeslag is in het leven geroepen om de beheerder tegemoet te kunnen komen voor de hoge kosten die het natuurbeheer kent voor gebieden die alleen over water bereikbaar zijn. De vaarlandtoeslag geldt niet voor terreinen waar een grootschalig natuurbeheertype met procesnatuur zoals N01.03 Rivier- en moeraslandschap en wateren op de natuurbeheertypekaart is aangegeven.

Zowel de beheertypenkaart als de ambitiekaart zijn afgestemd op de beheerplannen voor de Natura 2000-gebieden. Het kaartmateriaal is onderdeel van dit Natuurbeheerplan.

Beheersubsidie natuur en landschap op grond van de SNL 2016

Op de beheertypenkaart staan alle bestaande natuurgebieden. Voor natuurbeheer geeft de beheertypenkaart aan voor welk natuurbeheertype een gebied voor subsidiëring in aanmerking komt (zie bijlagen, kaart 1). Per oppervlakte of per natuurterrein is steeds één natuurbeheertype toegekend; een beheerder komt alleen voor financiering van dat toegekende natuurbeheertype in aanmerking.

Daar waar binnen het NNN nog geen natuur is gerealiseerd, is nog geen natuurbeheertype op de kaart toegekend.

Voor bestaande natuurgebieden kan ook subsidie voor landschapsbeheer worden verstrekt. Op de beheertypenkaart is aangegeven welke individuele landschapselementen door de provincie zijn erkend en waarvoor dus subsidie landschapsbeheer kan worden aangevraagd.

Functieverandering op grond van de SKNL

Particulier natuurbeheer is een belangrijk middel voor de realisatie van het NNN. Landbouwgronden die op de ambitiekaart met een natuurbeheertype zijn aangegeven, kunnen definitief worden omgezet in natuur waarbij de waardevermindering van de grond (met een maximum van 85%) wordt vergoed. Ook particulieren of samenwerkingsverbanden van particulieren kunnen voor deze vergoeding in aanmerking komen. De particulieren zijn en blijven in dat geval eigenaar van de gronden. Voor deze functieverandering bestaat sinds 2005 een fiscale vrijstelling.

Investeringen in kwaliteitsverbetering op grond van de SKNL

De ambitiekaart geeft aan welk natuur- of beheertype voor een gebied wordt beoogd. Indien het volgens de ambitiekaart gewenste type niet overeenkomt met het aangegeven type volgens de

beheertypekaart of de kwaliteit van het bestaande natuurbeheertype onvoldoende is, kan de SKNL worden gebruikt voor een kwaliteitsimpuls. De investeringssubsidie kan gericht zijn op:

- a. verbetering van de natuurkwaliteit in een bestaand natuurterrein waarbij het beheertype niet verandert;
- b. inrichting van een bestaand natuurterrein waarbij van het aanwezige beheertype wordt overgestapt op het gewenste beheertype;
- c. inrichting van landbouwgrond naar natuurterrein.

Agrarische natuur en landschap

De grootste kans op stabiele populaties van te beschermen soorten ontstaat als het agrarisch natuur- en landschapsbeheer selectief wordt ingezet. Belangrijk is dat dit beheer bijdraagt aan de versterking van of verbinding met het NNN. Ook moet het beheer zich richten op soorten die (deels) afhankelijk zijn van het agrarische cultuurlandschap en van het behoud van de landschappelijke kwaliteit.

Op 1 januari 2016 is een vernieuwd stelsel voor agrarisch natuur – en landschapsbeheer van start gegaan, namelijk het ANLb 2016. Het hoofddoel van dit stelsel is dat agrarische collectieven in kansrijke gebieden samen met de gebiedspartners werken aan gunstige condities voor soorten waarvoor een instandhoudingsplicht geldt.

Voor het ANLb 2016 onderscheiden de provincies vanaf 2016 de typering open grasland, open akkerland, droge dooradering en natte dooradering, als de vier agrarische natuurtypen van de Index Natuur en Landschap 2016. Deze agrarische natuurtypen worden ook wel aangeduid als leefgebieden in het Natuurbeheerplan.

Elk leefgebied legt de grens vast waarbinnen het mogelijk is om subsidie voor agrarisch natuur- en landschapsbeheer aan te vragen. De grenzen van de leefgebieden komen tot stand via overleg in gebiedsprocessen.

Waterbeheerdiensten

Op kaart 8 van bijlage 1 is het zoekgebied voor blauwe diensten voor de Zuid-Hollandse waterschappen opgenomen. In de zoekgebieden kunnen de in paragraaf 4.3 aangeduide beheermaatregelen worden genomen.

3.5 Indienen van aanvragen voor agrarisch natuur- en landschapsbeheer

Aanvragen voor subsidie voor agrarisch natuur- en landschapsbeheer vinden plaats door *agrarische collectieven*. De collectieven formuleren een aanbod waarbij zij aangeven welke maatregelen zij in het zoekgebied zullen inzetten om het leefgebied van door de provincie aangegeven doelsoorten zodanig te beheren, dat gunstige omstandigheden bestaan voor deze soorten om zich tot een stabiele populatie te ontwikkelen, of zich als zodanig te handhaven.

De provincie beoordeelt dit aanbod aan de hand van criteria die de omstandigheden beschrijven waarbij een duurzaam voortbestaan van de doelsoorten kan worden verwacht en die in het betreffende leefgebied of beheertype voorkomen. Deze criteria maken deel uit van het Natuurbeheerplan en worden in hoofdstuk 4 per leefgebied toegelicht.

De provincie Zuid-Holland vraagt van een agrarisch collectief dat de gebiedsaanvraag voor het agrarisch natuur- en landschapsbeheer wordt voorbereid met gebiedspartners (zoals terreinbeherende organisaties, vrijwilligers, waterschap). Bij het indienen van de gebiedsaanvraag vraagt de provincie dat de inhoud door het collectief - als eerst verantwoordelijke voor de gebiedsaanvraag - is afgestemd met de gebiedspartners. Het resultaat van de afstemming moet zijn dat gebiedspartners zich herkennen in de inhoudelijke hoofdlijn van de gebiedsaanvraag. De samenwerking van collectieven met de gebiedspartners wordt ook gevraagd bij de organisatie en de uitvoering van de beheerregie en bij de jaarlijkse evaluatie.

Gebieden van de collectieven

Bron: SCAN

3.6 Openstellingsbesluit

Overigens betekent een aanduiding op de kaart met een bepaald type nog geen recht op subsidie. Jaarlijks wordt een zogenaamd Openstellingsbesluit door de provincie genomen. In het Openstellingbesluit worden subsidieplafonds, aanvraagperioden en loketten vastgesteld. Ook kunnen deelsubsidieplafonds voor bepaalde categorieën aanvragers bepaald worden, of kan voor bepaalde categorieën of beheertypen de subsidie niet worden opengesteld. Daarnaast kan eventueel

in het openstellingsbesluit aangegeven worden welke gebieden specifiek voor een bepaald subsidieonderdeel wordt opengesteld.

Het samenspel van de subsidieregeling, het Natuurbeheerplan en het Openstellingsbesluit bepalen of een bepaald terrein voor subsidie in aanmerking komt of niet.

4 TOETSINGSKADER SUBSIDIËRING NATUUR- EN LANDSCHAPSBEHEER

Het door de provincie te subsidiëren beheer moet bijdragen aan de in hoofdstuk 2 vermelde doelen van de Europese Gemeenschap, het Rijk en de provincie op het gebied van natuur, landschap en water. Dit hoofdstuk gaat in op de eisen die op grond van deze doelen worden gesteld aan subsidieaanvragen in het kader van het Subsiestelsel Natuur en Landschap. Om te beginnen voor aanvragen voor subsidie voor het beheer van gebieden die deel uitmaken van het NNN. Vervolgens voor subsidieaanvragen voor gebieden daarbuiten en voor de waterdoelen. Verder komen de kenmerken en criteria voor de leefgebieden aan de orde. Het gaat daarbij om de afbakening van de gebieden waarvoor subsidie kan worden aangevraagd, in relatie tot de criteria waaraan de subsidieaanvragen worden beoordeeld.

4.1 Aanvragen voor gebieden binnen het NNN

Het NNN bestaat uit een samenhangend netwerk van internationaal en nationaal belangrijke, duurzaam te behouden ecosystemen. Dit netwerk vormt de basis voor de Nederlandse bijdrage aan het behoud van de mondiale biodiversiteit, zoals vastgelegd in het Verdrag van Rio de Janeiro (1992). Het NNN omvat bestaande en nieuw aan te leggen natuurgebieden en natuurverbindingen die de uitwisseling van planten en dieren tussen de natuurgebieden bevorderen. De provincie werkt, samen met haar partners, aan de verdere voltooiing van het NNN in 2027.

Aan het grootste deel van het in Zuid-Holland gelegen deel van het NNN is een natuurbeheertype toegekend. De toegekende natuurbeheertypen zijn in overeenstemming met het beheer dat nodig is om de doelen van Natura 2000 of van de Kaderrichtlijn Water te realiseren. Wanneer geen natuurbeheertype is toegekend wijkt het beoogde natuurbeheertype sterk af van het huidige gebruik en kan het gewenste natuurbeheertype vaak pas na inrichtingsmaatregelen worden gerealiseerd. Als nog niet in detail is bepaald welk natuurbeheertype wordt beoogd, kan op de ambitiekaart het natuurbeheertype N00.01 - nog om te vormen naar natuur - worden gebruikt. Buiten het NNN worden geen natuurbeheertypen toegekend.

De inzet van de provincie binnen het NNN ligt op het adequaat beheer van natuur- en landschapswaarden. In 2027 moet het NNN duurzaam zijn geborgd door functiewijziging en moet het beheer langjarig zijn gegarandeerd. Dit betekent voor het Natuurbeheerplan 2021 dat huidige subsidiebeschikkingen die hieraan bijdragen, in aanmerking komen voor continuering wanneer zij aflopen, tenzij uit objectieve onderzoeksgegevens blijkt dat continuering van de subsidiebeschikking geen ecologische meerwaarde biedt. De provincie heeft daarbij geen voorkeur voor wie beheerder van een bepaald terrein is, zo lang deze voldoet aan de eisen van het Natuurbeheerplan 2021 en eventueel aanvullende eisen.

Agrarisch natuurbeheer binnen het NNN

Daar waar er nog geen natuur is gerealiseerd binnen het NNN is in verschillende gevallen agrarisch natuurbeheer mogelijk om zo voor te sorteren op de uiteindelijke inrichting en beheer. Agrarisch natuurbeheer op reeds gerealiseerde natuur is niet mogelijk.

De recreatieve toegankelijkheid van een gebied binnen het NNN wordt door de beheerder afgestemd op de mogelijkheden die er zijn, waarbij de bescherming van de natuurwaarden het uitgangspunt vormt. Alleen wanneer de natuurwaarden in een gebied zeer kwetsbaar zijn, kan een gebied worden afgesloten.

4.1.1 Aanvragen voor gebieden buiten het NNN

Het toetsingskader voor aanvragen van beheersubsidies voor gebieden buiten het NNN is sinds 2016 veranderd. Hierbij wordt sterker dan voorheen ingezet op agrarisch natuur- en landschapsbeheer als een belangrijk instrument voor de realisatie van Europese, nationale en provinciale doelen ten aanzien van het behoud van biodiversiteit.

Bij agrarisch natuur- en landschapsbeheer worden beheermaatregelen ingepast in de agrarische bedrijfsvoering, zodat kwetsbare soorten ook in agrarisch gebied voldoende voedsel, bescherming, nest- en voortplantingsgelegenheid kunnen vinden. De provincie verschaft subsidies voor beheer, op grond van haar inspanningsverplichting tot behoud van soorten die (ook) leven in agrarisch gebied en waarvoor internationale beschermingsverplichtingen gelden, onder meer op grond van Europese richtlijnen. Voor de provincie Zuid-Holland betekent dit dat haar inspanningen vooral zijn gericht op de bescherming van weidevogels.

Met ingang van het subsidiejaar 2016 kent de provincie alleen nog beheersubsidie voor agrarisch natuur- en landschapsbeheer toe aan aanvragen van zogeheten agrarische collectieven. Dit zijn samenwerkingsverbanden van agrariërs met andere beheerders met een gebruiksrecht op landbouwgrond die zichzelf per gebied organiseren. Om een subsidie te kunnen ontvangen moet een collectief door de provincie zijn gecertificeerd.

De leefgebieden zijn door de provincie bepaald aan de hand van een voorstel waarbij de gebiedskennis van collectieven en gebiedspartners is gecombineerd. Dit zijn gebieden waar nu al veel soorten - bijvoorbeeld weidevogels - voorkomen of waar het aannemelijk is dat ze er na maatregelen zullen komen.

Een gebiedsaanvraag wordt ingediend door een agrarisch collectief. In de gebiedsaanvraag beschrijft het collectief - op basis van zijn specifieke gebiedskennis - een ecologisch effectief en economisch efficiënt plan voor het samenhangend agrarisch natuur- en landschapsbeheer in het door het collectief gekozen gebied. De eisen aan gebiedsaanvragen zijn per leefgebied verder uitgewerkt en komen in paragraaf 4.2 uitgebreid aan de orde. De provincie formuleert geen beleidsdoelen voor afzonderlijke soorten, maar richt zich op de verbetering van leefgebieden, waar groepen kenmerkende soorten van zullen profiteren.

Natuurbeheer buiten NNN

Voor gebieden buiten het NNN waarvan de subsidieperiode voor natuurbeheer afloopt en de betreffende gebieden begrensd zijn in het NBP, kan Gedeputeerde Staten deze subsidievorm continueren.

4.1.2 Aanvragen voor wateropgaven

Het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB) en daarbinnen het Plattelandsontwikkelingsprogramma (POP3) hechten grote waarde aan de vergroening en verduurzaming van de landbouw. Water is daarbij een onmisbaar element. Het belang van dit aspect komt tot uitdrukking in de zogeheten agromilieu- en klimaatdiensten, die het agrarisch natuur- en landschapsbeheer subsidiabel stelt. Voor de uitvoering van het agrarisch natuur- en landschapsbeheer legt het provinciale Natuurbeheerplan de kaders vast, wijst de beheerdoelen aan en stelt de (ruimtelijke) begrenzingen vast.

Voor het eerst maken nu ook de waterbeheerdiensten - de zogeheten 'blauwe diensten' - deel uit van het agrarisch natuur- en landschapsbeheer. Dit zijn bovenwettelijke activiteiten voor beheer en onderhoud, die worden uitgevoerd door particuliere grondeigenaren of grondgebruikers. Net als de traditionele vormen van agrarisch natuurbeheer moeten deze blauwe diensten worden opgezet conform de Catalogus Groenblauwe Diensten.

In 2010 heeft de provincie Zuid-Holland haar waterdoelen vastgesteld in het provinciaal waterplan 2010-2015. Deze waterdoelen, die op 4 november 2014 door GS zijn geactualiseerd, worden opgenomen in het Regionaal waterplan 2016-2021.

Met concrete maatregelen, zoals voor de Nitraatrichtlijn en de Europese Kader Richtlijn Water, geven de waterschappen uitvoering aan deze doelen. In Zuid-Holland zijn dit Waterschap Amstel, Gooi en Vecht, Waterschap Rivierenland, Waterschap Hollandse Delta, Hoogheemraadschap van Rijnland, Hoogheemraadschap van Schieland en de Krimpenerwaard, Hoogheemraadschap van Delfland, Hoogheemraadschap de Stichtse Rijnlanden.

Voor de effectieve en kansrijke uitvoering van blauwe diensten stellen provincie en waterschappen gezamenlijk handreikingen op. Deze zijn zowel gericht op de invulling en omvang van de diensten als op het (geografisch) toepassingsgebied ervan.

Om de diensten te concretiseren tot beheerpakketten, kunnen de gebiedscollectieven putten uit de eerste ervaringen met ecologisch slootschonen, ecologisch baggeren en het niet-bemesten van slootkanten. Deze en alle andere blauwe diensten moeten passen binnen de catalogus Groenblauwe Diensten. Uiteraard worden de gebiedscollectieven ook uitgenodigd om voor bijzondere situaties te komen met specifieke voorstellen voor blauwe diensten. Maatwerk per gebied blijft op die manier mogelijk.

De ecologische doelen die met deze blauwe diensten worden gediend zijn op een hoger abstractieniveau gekoppeld aan de ecologische doelen van de leefgebieden. De doelstelling van de Europese Kader Richtlijn Water is ook gericht op het bevorderen van de biodiversiteit.

De collectieven wordt bovendien gevraagd om, waar dat mogelijk en aan de orde is, in hun gebiedsaanvraag inspiratie en afstemming te zoeken met andere kaders. Zo is het zeer zinvol om aansluiting te zoeken bij maatregelen voor natuurwaarden buiten het watersysteem. Daarnaast is het zinvol om aansluiting te zoeken met en het in 2013 ondertekende 'Besluit tot Samenwerking Nutriënten Rijn-west'.

Bij dit zoeken naar synergie kunnen de gebiedscollectieven putten uit de gebiedskennis die bij hen zelf aanwezig is, maar ook uit de informatie van waterschappen en provincie. Ook zo ontstaat een welkome vorm van maatwerk.

4.2 Kenmerken, doelen en criteria agrarisch natuur- en landschapsbeheer

Het ecologisch effectief beheer in de leefgebieden vereist goed samenspel tussen drie factoren: de aanwezigheid van optimale abiotische factoren, de inzet en motivatie van agrarisch ondernemers in samenwerking met natuurvrijwilligers, en de specifieke informatie over het gebied in combinatie met informatie over soortentellingen in de voorliggende jaren. De criteria hebben betrekking op de mate waarin aan deze drie factoren is of kan worden voldaan.

Inhoudelijk criterium

Het agrarisch collectief onderbouwt de gebiedsaanvraag als geheel, door duidelijk te maken hoe de voorgestelde maatregelen tot een effectiever agrarisch natuur- en landschapsbeheer leiden dan in het lopende en de voorgaande jaren het geval is geweest.

Procescriteria

De provincie hanteert bij de beoordeling van een gebiedsaanvraag ook enkele procescriteria, die betrekking hebben op het tot stand komen van een gebiedsaanvraag. De provincie Zuid-Holland vraagt van een agrarisch collectief dat de gebiedsaanvraag voor het agrarisch natuur- en landschapsbeheer wordt voorbereid met gebiedspartners zoals terreinbeherende organisaties, vrijwilligers, waterschap. De provincie vraagt bij het indienen van de gebiedsaanvraag dat de inhoud door het agrarisch collectief - als eerst verantwoordelijke voor de gebiedsaanvraag - is afgestemd met de gebiedspartners. Het resultaat van de afstemming moet zijn dat gebiedspartners zich herkennen in de inhoudelijke hoofdlijn van de gebiedsaanvraag.

De samenwerking bij het opstellen van de gebiedsaanvraag krijgt een vervolg bij de beheerregie. Na afloop van elk broedseizoen voert de provincie Zuid-Holland een evaluatiegesprek met elk agrarisch collectief over het verloop van het beheer voor dat seizoen, de resultaten en de mogelijkheden tot verbetering in de jaren erna. Met vrijwilligersorganisaties en de terreinbeherende organisaties voert de provincie eveneens jaarlijks gesprekken over het weidevogelbeheer en de afstemming ervan in het afgelopen jaar.

Externe commissie

De provincie Zuid-Holland geeft een eigen inhoudelijke beoordeling van het ecologisch rendement op basis van de criteria van het Natuurbeheerplan.

Indien er bij de gebiedsaanvragen een aanleiding of noodzaak is tot een tender dan zal aan een externe commissie een uitspraak gevraagd worden om een rangorde aan te brengen in de verschillende (delen van de) gebiedsaanvragen. Dat is vervolgens een criterium voor de provincie Zuid-Holland om te kiezen welke gebiedsaanvraag of delen van een gebiedsaanvraag in aanmerking komen voor een subsidie agrarisch natuur- en landschapsbeheer.

De afbakening van de leefgebieden gaat uit van de landelijke lijst van kwetsbare soorten uit de Vogelrichtlijn en de Habitatrichtlijn. Daarnaast gaat het om de mate waarin agrarisch natuur- en landschapsbeheer kan bijdragen aan een gunstige staat van instandhouding. De afbakening is tot stand gekomen mede op grond van verspreidingskaarten voor doelsoorten, het rapport met aanbevelingen van Alterra³, bijdragen van agrarische natuurverenigingen en hun koepelorganisatie Veelzijdig Boerenland (tegenwoordig BoerenNatuur Nederland) en van natuur beherende organisaties, waterschappen en kennisorganisaties.

De leefgebieden moeten een functie vervullen als zwaartepunt voor agrarische natuur. Dat betekent dat ze aan de voorwaarden moeten voldoen voor de instandhouding van vitale populaties van agrarische soorten. Sommige gebieden kunnen van voldoende omvang en kwaliteit zijn om op zichzelf een brongebied voor de verspreiding van deze soorten te zijn. Andere beheerde gebieden functioneren in samenhang met en in aansluiting op reservaten, of hebben vooral een buffer- of verbindingsfunctie. Voor wat betreft de droge dooradering kan dit doel ook bestaan uit het bijdragen aan het behouden en ontwikkelen van het Zuid-Hollandse landschap.

Doelstelling voor alle leefgebieden is het behoud en de verbetering van biodiversiteit (Europa), het behouden en de verbetering van Natura 2000-gebieden en NNN-gebieden en –verbindingen (Nederland) en het behouden en de verbetering van bijzondere soorten (provincie).

4.2.1 Kenmerken, doelen en criteria leefgebied open grasland

Het leefgebied open grasland is kenmerkend voor de veenweidegebieden van Zuid-Holland: open landschappen met overwegend grasland, waarvan een substantieel deel vochtig en kruidenrijk is. Het leefgebied wordt doorsneden met fijnmazige watergangen en kent ook enige opgaande begroeiing, zoals beplanting rond erven, pestbosjes, geriefhoutbosjes, opgaande begroeiing langs tiendwegen of bomenlanen.

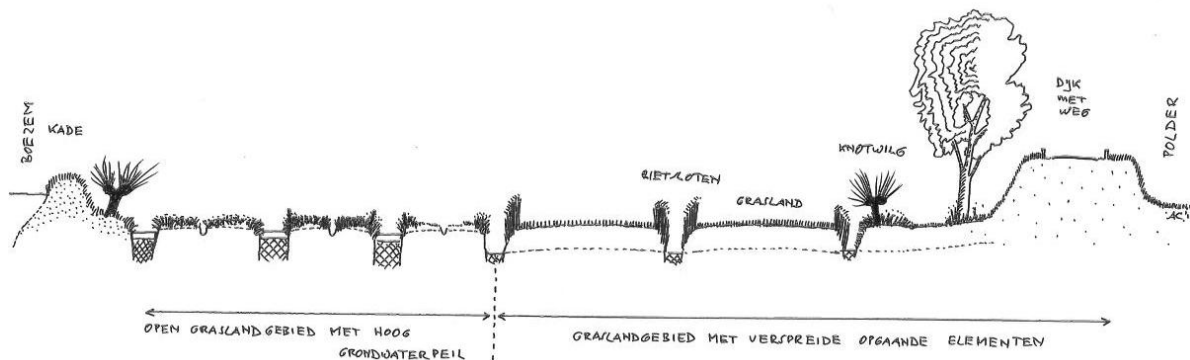
Het is het leefgebied van soorten zoals weidevogels, eenden, zwanen en ganzen, die gebaat zijn bij natte, kruidenrijke en open graslanden die laat in het voorjaar worden gemaaid, zodat hun nesten niet worden vernietigd en hun jongen voldoende voedsel vinden om te kunnen opgroeien. Sommige weidevogelsoorten zoals de grutto, zoeken de meest open delen van het landschap en mijden opgaande begroeiing. Andere soorten zoals Kievit en wulp, zijn tolerant voor de aanwezigheid van riet of opgaande begroeiing of zijn daar juist bij gebaat, zoals de noordse woelmuis. Ten slotte maken sommige soorten zoals houtduif, torenvalk, roek, kramsvogel en spreeuw, vooral gebruik van dit leefgebied voor het verkrijgen van voedsel en kunnen zij profiteren van beheermaatregelen die voor de andere soorten worden uitgevoerd.

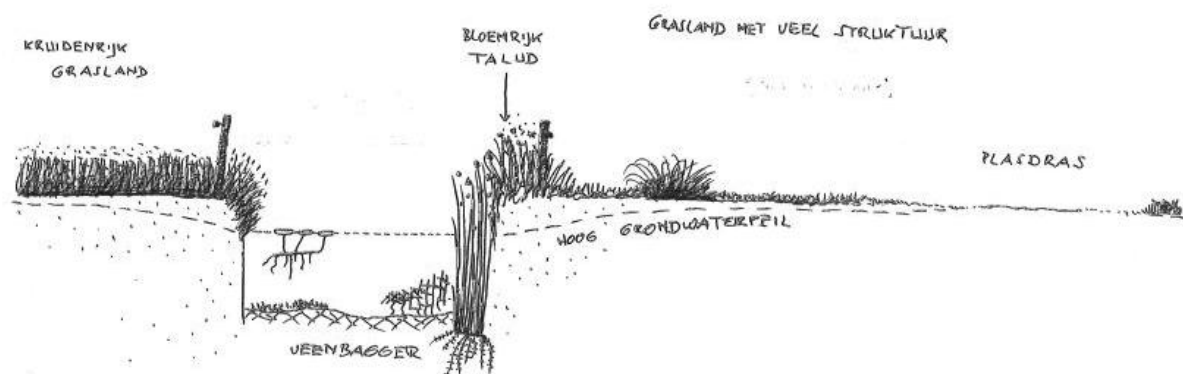
³ 'Criteria voor agrarische leefgebieden en beheertypen. Handreiking voor provincies bij het opstellen van het Natuurbeheerplan.' Alterra, 2014

Afbeelding 1. Visualisatie van het leefgebied open grasland.

Afbeelding 2. Visualisatie van het leefgebied open grasland (detail van een sloot met aangrenzend kruidenrijk grasland en plas-dras)

Doelen voor het agrarisch natuur- en landschapsbeheer

Huidige situatie

De soortenrijkdom in de open graslanden van Zuid-Holland is in de laatste decennia sterk achteruitgegaan. Dit hangt samen met de intensivering van de agrarische productie, waarin steeds meer nadruk is komen te liggen op grasproductie, optimale bemesting en lage grondwaterpeilen. Desondanks is Zuid-Holland nog steeds één van de provincies met de hoogste weidevogeldichtheden. Dit betekent dat de provincie Zuid-Holland een bijzondere verantwoordelijkheid heeft voor de instandhouding van deze populaties.

Gewenste situatie

De ondersteuning vanuit de provincie voor het agrarisch natuur- en landschapsbeheer is gericht op extensivering van het grondgebruik in dit leefgebied. Dit betekent: het verlagen van de beweiding- en verstoringsdruk, het verminderen van bemesting - met name net voor het broedseizoen, later maaien en het verhogen van het waterpeil.

Beheermaatregelen moeten zijn gericht op maximale overleving van kuikens door het creëren en handhaven van een aantrekkelijk vestigingsbiotoop (nestbescherming, randen- en greppelbeheer,

vluchtheuvels en verbindingen met kruidenrijk grasland). Op die manier kan veilig worden gebroed en kunnen kuikens voldoende voedsel vinden en veilig opgroeien.

Het leefgebied 'open grasland' vertoont op onderdelen overlap met het leefgebied 'natte dooradering'. Maatregelen zoals het aanleggen van natuurvriendelijke oevers, plas-drasgebieden en overwinteringsplaatsen voor amfibieën en vissen, het verbinden van polderpeilvakken (om migratiemogelijkheden voor watergebonden soorten te verbeteren) en het toepassen van een natuurlijk waterpeil zijn voor soorten in beide leefgebieden van belang.

Criteria voor de afbakening van leefgebied open grasland

Binnen het leefgebied 'open grasland' gaat het in Zuid-Holland vooral om het beheertype 'kritische weidevogelsoorten'. Dit zijn soorten van natte en kruidenrijke graslanden die slecht tegen versturende elementen kunnen zoals riet, bomen of bebouwing. In tabel 1 staat de selectie van de soorten die in Zuid-Holland kenmerkend zijn voor dit leefgebied, die door agrarisch natuur- en landschapsbeheer worden ondersteund en waarvoor Nederland een internationale verantwoordelijkheid heeft.

Tabel 1. Doelsoorten leefgebied open grasland (broedvogels)

Grutto	Slobeend	Kemphaan
Kievit	Tureluur	Watersnip
Scholekster	Veldleeuwerik	Zomertaling

Soorten als wintertaling, krakeend, kuifeend, visdief en zwarte stern zijn voor Zuid-Holland ook belangrijk. Deze soorten liften mee met de maatregelen die genomen worden voor de soorten in de tabel.

Vochtig weidevogelgrasland komt voor op diverse bodems en in diverse landschapstypen, op zowel klei- als veengrond. Het beheer is erop gericht om goede omstandigheden te bieden in de fase waarin soorten zich vestigen; tijdens de eileg- en incubatiefase en tijdens de opgroeifase van de kuikens. Het beperken van verstoring tijdens het broedseizoen en het zorgen voor voldoende geschikt foerageerhabitat (nat, structuur- en kruidenrijk grasland) voor de kuikens is van cruciaal belang.

Dergelijke vochtige en kruidenrijke delen kunnen in het landschap worden vormgegeven als 'volveldse' elementen (op een geheel perceel). Daarnaast kunnen aanvullend vochtige en kruidenrijke delen als lijnvormige elementen worden vormgegeven, zoals een sloot in combinatie met een natuurvriendelijke oever en een kruidenrijke rand. Volveldse elementen genieten de voorkeur boven lijnvormige elementen; kruidenrijke perceelranden dienen voldoende breed te zijn. Kruidenrijke percelen en perceelranden dienen een functie te vervullen voor de faunawaarden die in het (agrarisch) natuurbeleid zijn vastgelegd.

Daarnaast is het van belang dat de waterhuishouding goed geregeld is. De beste gebieden zijn vochtig tot nat, kennen een natuurlijk waterpeil en 'plas-dras' of 'greppel plas-dras' percelen.

Een goede kwaliteit leefgebied kenmerkt zich door een mozaïek van verschillende beheervormen van grasland, met een diversiteit in maadata, beweiding, of plas-dras, en een rijke en bereikbare bodemfauna, insectenrijkdom ('kuikengrasland'). Het gaat om een open landschap met weinig dekking, zonder broed- en uitkijkplekken voor predatoren en met brede, soortenrijke, laat en ongelijktijdig gemaaide slootkanten. Maaien en beweiding vinden op een manier plaats waarop zo min mogelijk legsels en kuikens verloren gaan (bijv. rekening houdend met maaibreedte, tijdstip, snelheid, fasering, etc.). De graslanden worden bij voorkeur bemest met ruige stalmest om het aanbod van voedsel te verzorgen voor weidevogels.

Bij de samenstelling van een mozaïek voor het weidevogelbeheer maakt het agrarisch collectief gebruik van de ervaringen en resultaten in het collectief beheer zoals dat in de afgelopen jaren is uitgevoerd. Op basis van die ervaringen en resultaten doet het agrarisch collectief in de gebiedsaanvraag voorstellen om de effectiviteit van het weidevogelbeheer te vergroten. In de gebiedsaanvraag geeft het collectief een onderbouwing van de verbeterlagen die worden ingezet binnen de subsidieperiode.

Dit is uitgewerkt in de volgende criteria en aandachtspunten van een kwalitatief goed mozaïekbeheer. Deze criteria vormen met het verderop te benoemen procescriterium de inhoudelijke toetssteen voor de beoordeling van een gebiedsaanvraag door de provincie.

Inhoudelijke criteria		
1	<i>Aanwezigheid van voldoende doelsoorten</i>	Aannemelijk maken in de gebiedsaanvraag dat elk mozaïek minimaal 50 broedparen per 100 ha binnen het oppervlak van de percelen in het mozaïek (kunnen) voorkomen.
2	<i>Oppervlakte zwaar beheer</i>	Het beheer bestaat uit percelen met zwaar beheer ⁴ en legselbeheer. De invulling met legselbeheer ⁵ kan plaatsvinden totdat maximaal 80 % ⁶ van het oppervlak van een mozaïek uit legselbeheer bestaat. Het totaal biedt uitzicht op betere resultaten dan de voorgaande en het lopende jaar.
3	<i>Beheerregie</i>	Het agrarisch collectief coördineert de beheermaatregelen voor weidevogels. Deze zorgt ervoor dat de juiste maatregelen op de voor weidevogels beste locaties worden ingezet en kan last-minute-beheer inzetten om het broedsucces te verhogen. Dit is in het bijzonder van belang bij het verrichten van de beheermaatregelen en het tijdstip en de wijze van maaien. Het vraagt een afweging die specifiek is voor elk perceel. Bij deze beheerregie stemt het agrarisch collectief af met gebiedspartners.
4	<i>Aansluiting NNN</i>	Een weidevogelreservaat kan opgevat worden als een deel van een mozaïek waar vormen van zwaar beheer worden toegepast. In aansluiting hierop kunnen agrarische percelen voor het

⁴ Zwaar beheer is het beheer met een beperking zoals uitgestelde maadata, kuikenland, randenbeheer, kruidenrijk grasland, plas-dras. Het gebruik van het verzamelbegrip zwaar beheer geeft vrijheidsgraden aan ondernemers en het agrarisch collectief om in te spelen op specifieke kwaliteiten van het gebied.

⁵ De pakketten legselbeheer zijn zwaarder dan de pakketten onder die noemer in het verleden.

⁶ Wijziging van dit percentage leidt niet tot een groter oppervlak zwaar beheer. Dit percentage biedt voldoende ruimte om optimaal in te spelen op nesten die naast de percelen met zwaar beheer 'opduiken'.

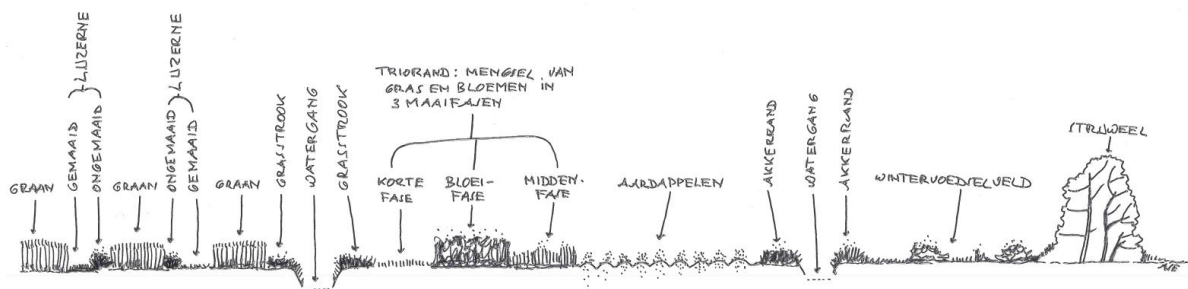
		weidevogelbeheer gekozen worden.
Aandachtspunten / richtlijnen		
5	<i>Samenstelling mozaïek en maaitijdstip.</i>	Elk mozaïek is opgebouwd uit een afwisselend patroon van broed- en opgroeimogelijkheden, foerageergebied en natte biotoop. Met het maaien tijdens het broedseizoen wordt zo nu en dan een nieuwe afwisseling aangebracht. Wanneer er jonge vogels aanwezig zijn, wordt pas gemaaid op het moment dat de aanwezige jongen vliegvlug zijn.
6	<i>Kuikenland</i>	Clusters kuikenland liggen bij voorkeur maximaal 100 meter uit elkaar.
7	<i>Voldoende openheid en rust</i>	Een aandachtspunt is de afstand tot bosjes/singels/bosopslag, wegen en bebouwing
8	<i>Voldoende natte situaties en geschikte drooglegging (plas-drassituaties of een hoog waterpeil)</i>	Een voor weidevogels geschikte drooglegging geldt voor het weidevogelbroedseizoen tussen ongeveer 15 februari en ongeveer 1 juli. Daarnaast is de aanwezigheid van 'plas-dras' percelen gedurende het broedseizoen, verspreid over het gebied en grenzend aan kuikenland (zo mogelijk op hetzelfde perceel). De greppelplas-dras gedurende het weidevogelseizoen draagt bij aan een goede voedselsituatie. Met greppelplas-dras wordt gestreefd een soortgelijk effect te realiseren als met de hoge slootpeilen de bedoeling is: het creëren van een vochtige top laag van de bodem tijdens het broedseizoen. Het vereist wel de aanwezigheid van land met greppels.
9	<i>Natuurvriendelijke oevers</i>	Natuurvriendelijke oevers hebben een ondersteunende functie in het mozaïek. Op de natuurvriendelijke oevers dient geen of nauwelijks riet aanwezig te zijn.
10	<i>Bemesting</i>	De bemesting is afgestemd op het gekozen beheer en de minerale rijkdom van de percelen.

4.2.2 Kenmerken, doelen en criteria leefgebied open akkerland

Het leefgebied 'open akkerland' bestaat uit landschappen met overwegend bouwland: akkers waarop gewassen zoals granen, aardappels, suikerbieten of vollegrondsgroenten, zoals spruiten worden verbouwd. De akkers zijn doorsneden met bermen, sloten en meer of minder opgaande begroeiing.

Zuid-Holland kent verschillende soorten akkerbouwgebieden, variërend van halfopen akkerbouwgebieden met veel opgaande landschapselementen, naar open akkerbouwgebieden met weinig opgaande elementen.

Afbeelding 3. Visualisatie van het leefgebied open akkerland

Het 'open akkerland', in samenhang met landschapselementen als dijken en kreken en naast het akkerland aanwezige graslandpercelen, is het leefgebied van akkervogels. Het betreft soorten die zich in zekere mate hebben aangepast aan de dynamiek van de hedendaagse agrarische bedrijfsvoering. Bepaalde soorten komen alleen in de zomer in akkerbouwgebieden voor, zoals trekvogels als de gele kwikstaart en grauwe kiekendief. Andere soorten verblijven het hele jaar in Nederland: patrijs, blauwe kiekendief, veldleeuwerik; weer andere soorten zijn typische wintergasten in akkerbouwgebieden, zoals gorzen of de ruigpootbuizerd.

Akkers met veel granen en zaden zijn gunstig voor muizenpopulaties, die op hun beurt weer voedsel verschaffen aan roofvogels. Een soort als de Kievit kent z'n zwaartepunt in het open grasland, maar komt ook relatief veel in open akkerland voor.

Doelen voor het agrarisch natuurbeheer van het leefgebied 'open akkerland'

Huidige situatie

Akkervogelsoorten zijn voor hun overleven voornamelijk afhankelijk van voldoende voedsel gedurende het hele jaar in de vorm van zaden, insecten en muizen, veilige broedgebieden in de zomer en rustgebieden in de winter. Ook akkervogels hebben de laatste decennia sterk te leiden gehad onder de intensivering van de agrarische productie. Die heeft geleid tot een verminderd aanbod van geschikte broedlocaties in de zomer en een verminderd voedselaanbod in de zomer en in de winter.

Zowel het aanbod aan geschikte broedlocaties als de aanwezigheid van voldoende voedsel staan onder druk; verantwoordelijk daarvoor zijn de vaak dichtere en homogener vegetatie, het intensieve grondgebruik van bouwlandpercelen (geen overhoeken, teelt tot aan de sloot), de wijziging van teelten (maïs in plaats van granen), verbeterde oogstmethoden (minder 'verspilling' van granen), de toepassing van gewasbeschermingsmiddelen (minder insecten en onkruiden), vervroegen van oogstdata en het eerder bewerken of opnieuw inzaaien van de grond na de oogst.

Verder heeft de toename van het areaal grasland in akkerbouwgebieden lokaal een sterk negatief effect op een aantal akkervogelsoorten, met name de veldleeuwerik en de gele kwikstaart, omdat hun nesten in grasland frequent worden vernietigd bij het maaien. Grasland vormt op die manier een 'ecologische val' voor deze grondbroedende vogels, die daardoor meer en meer tot akkervogels worden gerekend. Het broedsucces wordt tevens gereduceerd door het gebruik van zogenaamde

sleepslangen in wintergranen die dienen voor de verspreiding van dierlijke mest. Deze vinden tegenwoordig op grote schaal toepassing, tot ver in mei. Toepassing van sleepslangen is in Nederland veelvuldig aan de orde, terwijl het in vrijwel alle EU-landen verboden is.

Gewenste situatie

Het agrarisch natuur- en landschapsbeheer is voor het leefgebied open akkerland gericht op het behoud van voldoende gebieden waarin veilig kan worden gebroed en waar het hele jaar door voedsel beschikbaar is. Maatregelen ten behoeve van voedselaanbod zijn onder andere het inzaaien van extensief beheerde stroken met kruidenrijke gras- of graanmengsels, het laten 'overwinteren' van stoppelvelden (graan, aardappel en maïs) en de aanleg van kruidenrijke en natuurvriendelijke oevers, slootranden en poelen. Door het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen te stoppen of te verminderen - bijvoorbeeld aan de buitenste rand van een akker maar bij voorkeur op een groter areaal - ontstaan insecten- en kruidenrijke zones. Grootschaliger maatregelen betreffen het braakleggen van terreinen, het verbouwen van zomergranen in plaats van wintergranen en het verbouwen van luzerne (met een op akkernatuur afgestemd maaibeheer) in plaats van gras.

Maatregelen ten behoeve van het broedsucces omvatten het beschermen van nesten (blauwe kiekendief) of het uitstellen van maaien om nesten en jongen te ontzien (velduil). Dit is overigens alleen zinvol als in de nabijheid van deze nesten ook de voedselvoorziening op peil is gebracht. Voor het garanderen van voldoende broedsucces voor de veldleeuwerik en de gele kwikstaart dienen beheermaatregelen uitgevoerd te worden in de nabijheid van grasland. Om van grasland geen ecologische val te maken, is het noodzakelijk dat wanneer maatregelen op akkerland worden genomen in mozaïeken met grasland, ook uitgesteld maaibeheer van dat grasland wordt toegepast (minstens acht weken tussen maaibeurten). Het broedsucces wordt ten slotte verder aanzienlijk vergroot door vanaf de start van het winterseizoen geen gebruik te maken van sleepslangen in wintergranen.

De soorten die hiermee verbonden kunnen worden staan in tabel 2. Soorten als graspieper en kwartel zijn voor Zuid-Holland ook belangrijke soorten. Deze soorten liften mee met de maatregelen die genomen worden voor de soorten in de tabel. Op de Zuid-Hollandse Eilanden zijn de bloemrijke akkerranden erg waardevol. Deze dragen bij aan de biodiversiteit en leveren een belangrijke bijdrage aan de waterkwaliteit.

Tabel 2. Soorten leefgebied open akkerland (broedvogel)

Gele kwikstaart	Kneu	Kievit
Kwartelkoning	Patrijs	Ringmus
Veldleeuwerik		

Criteria voor de afbakening van het leefgebied 'open akkerland'

De afbakening van het leefgebied 'open akker' is vooral gebaseerd op het gebruik van het perceel (bouwland), de aanwezigheid van bovengenoemde soorten en op de kaarten met de bijbehorende onderbouwing van de agrarische collectieven vanuit de ervaringen met het randenbeheer in de afgelopen jaren. De provincie Zuid-Holland richt zich in het agrarisch natuur- en landschapsbeheer binnen het leefgebied open akkerland op de akkerranden. De akkers die daarbij betrokken worden beperken zich tot overhoeken (zoals gerende of onregelmatig gevormde hoeken) en vogelakkers.

Daarnaast is er een specifieke mogelijkheid in de Duin- en Bollenstreek voor perceelsrandenbeheer in een gebied waarbij een combinatie wordt aangetroffen van sierteelt (bloembollen, snijbloemen en vaste planten) en grasland.

Criteria kwantitatief	Instapeis	Streefdoel
1. <i>Aanwezigheid van doelsoorten</i>	Meerdere doelsoorten komen voor in het gebied.	Broed- of winterdichtheden van meerdere doelsoorten zijn gelijk of hoger dan huidige hoogste dichtheden in het betreffende bouwplan.
2. <i>Variatie akkerranden</i>	Het aandeel van de grasranden is bij de gebiedsaanvraag maximaal 50 % van de totale lengte en maximaal 50 % van de totale oppervlakte aan akkerranden.	Akkerranden worden ingezaaid met een uiteenlopend mengsel van aanvullende ecologische kwaliteit. De grasrand is de 'basisvariant'.

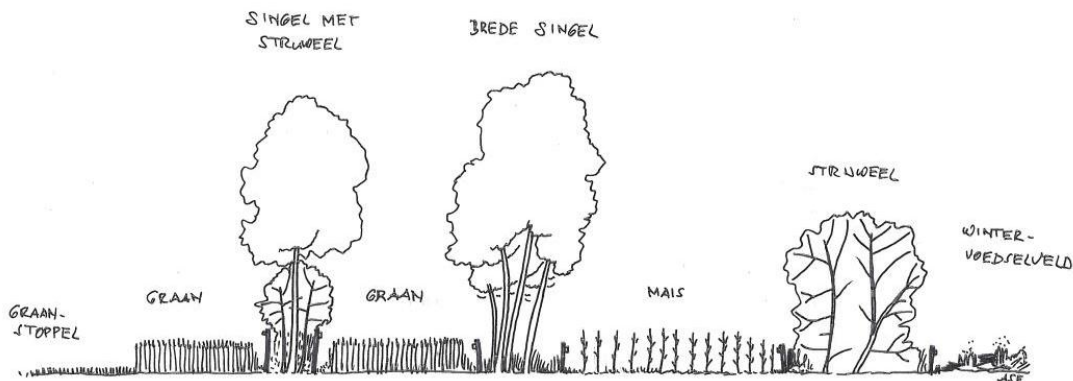
Bij de akkerranden is sprake van een grillig patroon van diverse randen in het gebied. Die afwisseling draagt bij aan de ecologische kwaliteit, in de vorm van functionele agrobiodiversiteit zoals bestuiving en natuurlijke plaagbestrijding. In 2015 is er al een 'ontmoedigingsbeleid' voor grasranden ingezet. Die lijn wordt in en na 2016 voortgezet. Gezien die ontwikkeling is bovenstaand percentage geen extra inspanning, maar vraagt wel om ruggensteun door het beleid van de provincie Zuid-Holland.

De agrarische collectieven van de Hoekse Waard en van de Duin- en Bollenstreek hebben het initiatief genomen om een maatwerkpakket te ontwikkelen waarmee optimaal kan worden ingespeeld op de ervaring van de afgelopen jaren en de specifieke omstandigheden in de gebieden.

4.2.3 Kenmerken, doelen en criteria leefgebied 'droge dooradering'

Het leefgebied 'droge dooradering' wordt gekenmerkt door een halfopen tot besloten landschap met aan elkaar grenzende (kleinschalige) akkers, graslanden, laanbeplanting, singels, hout- en tuinwallen, heggen en hagen, struweelranden, dijken en slaperdijken, bermen van wegen en paden, steilrandjes en ruigtezomen. In de herfst, winter en het vroege voorjaar zijn stoppelvelden aanwezig. Kleinere, geïsoleerde wateren die verspreid in deze gebieden voorkomen, zoals poelen, kleine vennen en kleine doorbraakkolken worden ook gerekend tot dit leefgebied. De aanwezigheid hiervan is van belang voor amfibieën zoals kikkers, salamanders en paddensoorten, en libellen.

Afbeelding 4. Visualisatie van het leefgebied droge dooradering

De kenmerkende soorten voor dit leefgebied bestaan deels uit soorten die foerageren in het leefgebied zelf, en deels ook uit (vogel)soorten die in deze elementen broeden maar die buiten het leefgebied foerageren. Andere soorten kunnen plaatselijk profiteren van maatregelen.

Aangepast beheer van land grenzend aan de droge dooradering is van essentieel belang voor veel soorten. Vleermuizen gebruiken de droge elementen als foerageergebied, maar ook als oriëntatiepunt tijdens vluchten tussen rust- en foerageergebied.

Doelen voor het landschapsbeheer

Gewenste situatie

Met het ondersteunen van het beheer van het leefgebied 'droge dooradering' beoogt de provincie een bijdrage te leveren aan het behoud en de ontwikkeling van het landschap in Zuid-Holland, door de landschappelijke kwaliteit en identiteit te versterken. Dit is nodig omdat door de huidige technische en economische ontwikkelingen het karakter en de herkenbaarheid van de verschillende landschapstypen onder druk staat. Daarnaast kunnen de landschapselementen een bijdrage leveren aan de verbetering van natuurwaarden.

De diversiteit van landschappen in Zuid-Holland is groot, en varieert van de open veenweide landschappen tot de meer besloten duinlandschappen langs de kust. De kwaliteiten van het Zuid-Hollandse landschap zijn op hoofdlijnen beschreven op de kwaliteitskaart van de Visie Ruimte en Mobiliteit. Regionaal is de kwaliteitskaart verder uitgewerkt in de gebiedsprofielen Ruimtelijke Kwaliteit.

De provincie hecht in dit kader groot belang aan het in stand houden, aanleggen en herstellen van de landschapselementen die voor de Zuid-Hollandse landschappen kenmerkend zijn van de Index Natuur en Landschap. De provincie richt zich daarbij op het agrarisch gebied buiten het stedelijk gebied. De bestaande natuur- en recreatiegebieden zijn uitgesloten. Voor de schurvelingen op de Kop van Goeree geldt de beperking ten aanzien van het stedelijk gebied niet omdat veel

schurvelingen in het dorpsgebied liggen. Op kaart is de begrenzing van het zoekgebied voor landschapselementen in agrarisch gebied weergegeven.

De soorten voor wie dit leefgebied van doorslaggevend belang zijn, staan in tabel 3. Soorten zijn onderverdeeld in (a) soorten die voedsel en nestgelegenheid in de droge dooradering vinden, en (b) soorten die droge dooradering gebruiken voor nestgelegenheid of ter oriëntatie in het landschap, maar die voor voedsel afhankelijk zijn van (aangrenzende) foerageergebieden in zomer en/of winter.

Tabel 3. Doelsoorten van het leefgebied droge dooradering, waarvoor wordt verondersteld dat ze door agrarisch natuurbeheer kunnen worden ondersteund (brv=broedvogel).

Soort (a)	Soort (b)
Patrijs (brv)	Kamsalamander
Kneu (brv)	Ringmus (brv)
Gekraagde roodstaart (brv)	Steenuil (brv)
Grote lijster (brv)	
Ransuil (brv)	
Spotvogel (brv)	
Braamsluiper (brv)	

Criteria voor de afbakening van het leefgebied ‘droge dooradering’

In de Index Natuur en Landschap staan de landschapselementen benoemd. Zie hiervoor www.portaalnatuurenlandschap.nl. Voor Zuid-Holland zijn alleen de volgende beheertypen van belang: poel en klein historisch water, elzensingel, bossingel en bosjes, knip-of scheerheg, laan, knotboom, hoogstamboomgaard, houtwal, houtsingel, struweelhaag (korte snoeicyclus) en de schurvelingenhakhoutbosjes, griendje, bomenrij/solitaire boom, rietzoom en klein rietperceel, halfstamboomgaarden bij historische boerderijen en leibomen bij historische boerderijen.

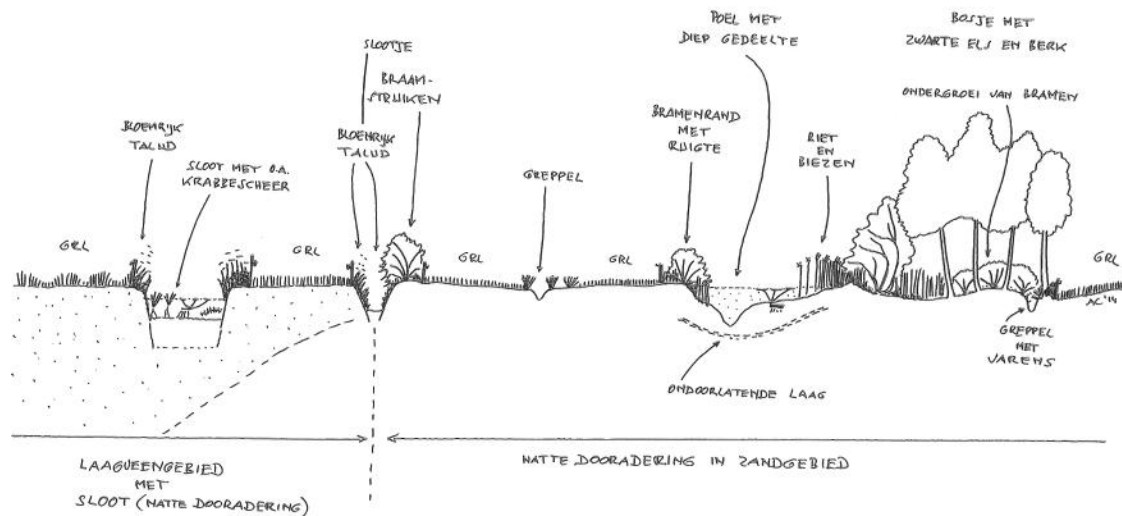
Voor het selecteren van leefgebieden voor agrarisch natuurbeheer zijn de volgende criteria specifiek voor Zuid-Holland van belang :

- Landschapselementen moeten voorkomen in de Index Natuur en Landschap.
- Met uitzondering van de schurvelingen op de kop van Goeree zijn de landschapselementen gelegen buiten het stedelijk gebied en buiten de natuur- en recreatiegebieden.
- Voor poelen geldt dat ze een cultuurhistorische waarde moeten hebben (veenputten Krimpenerwaard en kleiputten langs de Kromme Mijdrecht).
- Voor leibomen en halfstamboomgaarden geldt dat ze moeten staan bij historisch waardevolle boerderijen.
- Beheer en onderhoud moet plaatsvinden conform de Index Natuur- en Landschap.

4.2.4 Kenmerken, doelen en criteria leefgebied natte dooradering

Het leefgebied van ‘natte dooradering’ kenmerkt zich door natte elementen binnen het agrarisch cultuurlandschap: sloten, poelen, beken, moerasjes, en plas-dras-percelen. Het grasland is vochtig tot nat, kruidenrijk en met niet te dicht gewas.

Afbeelding 5. Visualisatie van het leefgebied natte dooradering

Doelen voor agrarisch natuurbeheer leefgebied natte dooradering

Gewenste situatie

Het beheer in dit leefgebied is gericht op de condities voor een duurzaam voortbestaan van de soorten waarvoor dit leefgebied is aangewezen. Van belang hierbij is dat de waterkwaliteit, de hydrologie en de hydromorfologie - de aanwezigheid van nat-droog-gradiënten - toereikend zijn voor dit doel.

Natte dooradering houdt niet op bij de waterlijn. Ook de oeverranden, bermen en plas-draszones vormen onderdeel van dit leefgebied en zijn belangrijk voor het duurzaam behoud van de soorten die hier voorkomen. De gradiënt van nat naar droog zorgt voor de aanwezigheid van verschillende deelhabitats, die kunnen fungeren als paaiplaats, foerageergebied of landhabitat. Beperkt of geen gebruik van gewasbeschermingsmiddelen en beperking van meststoffen, zeker in een strook aan beide kanten van de dooradering, is hierbij zeer behulpzaam.

Criteria voor de afbakening van het leefgebied 'natte dooradering'

Voor Zuid-Holland heeft dit leefgebied veel overeenkomsten met het leefgebied 'open grasland'; het heeft derhalve ook een ondersteunende functie bij het weidevogelbeheer. De natte dooradering kan daarnaast een waardevolle bijdrage leveren als verbinding tussen de open graslandgebieden, en/of tussen de NNN-gebieden en de open graslandgebieden met weidevogelbeheer. De natte dooradering ligt dan soms zelfs buiten het leefgebied 'open grasland' met weidevogelbeheer en buiten het NNN, maar verbindt deze gebieden wel met elkaar.

In tabel 4 staat de selectie van de soorten die in Zuid-Holland kenmerkend zijn voor dit leefgebied, welke door agrarisch natuur- en landschapsbeheer worden ondersteund en waarvoor Nederland een internationale verantwoordelijkheid heeft.

Tabel 4. Soorten leefgebied natte dooradering (brv=broedvogel)

Groene Glazenmaker	Bittervoorn	Kleine Modderkruiper
Grote Modderkruiper	Rugstreeppad	Kamsalamander
Slobeend (brv)	Noordse Woelmuis	Zwarte Stern (brv)
Argusvlinder	Heikikker	

Criteria leefgebied 'natte dooradering'

Binnen dit leefgebied wordt onderscheid gemaakt tussen lijnvormige watergangen met plas-dras of natte oevers, en poelen met vochtig, kruidenrijk grasland of akkerland en beplanting.

Watergangen in het agrarisch gebied - veelal sloten en weteringen in laag Nederland en in het rivierengebied, en beken en greppels op de hogere zandgronden - vormen het belangrijkste waterelement van het leefgebied 'natte dooradering'.

Poelen kunnen op hun eigen manier bijdragen aan ecologische waarden van het leefgebied natte dooradering. Behalve de kwaliteit van de poelen is de relatie met het aangrenzend terrestrisch landschap van groot belang; beide zijn niet los van elkaar te zien omdat de doelsoorten zowel aquatische als terrestrische habitattypen gebruiken.

Agrarisch natuur- en landschapsbeheer kan een belangrijke bijdrage leveren aan versterking van de biodiversiteit in deze wateren. Als vuistregel voor versterking van de biodiversiteit geldt dat de hydrologische functie gewaarborgd dient te blijven, en vervolgens dat een breed scala aan habitats gerealiseerd wordt.

Voor dit leefgebied zijn de volgende criteria van belang.

Criteria natte dooradering		
1	<i>Aanwezigheid van voldoende indicatorsoorten</i>	Het voorkomen van één of meerdere doelsoorten genoemd in tabel 4 in het gebied. Een voorkomende doelsoort is in meerdere jaren waargenomen in de sloten van het gebied.
2	<i>Verbindende functie van de sloot</i>	Er zijn geen niet-passeerbare barrières aanwezig die migrerende soorten hinderen, zoals verschillende vissoorten of zoogdieren als de noordse woelmuis, of deze barrières worden opgeheven door aanleg van vis- of faunapassage(s). Idealiter sluiten gebieden aan bij bestaande reservaten of op het leefgebied open weideland of open akkerland.
3	<i>Grillig beheerpatroon</i>	Maai- en baggerfrequentie, maai- en baggertiming, en maai- en baggerapparatuur zijn erg bepalend voor de doelsoorten. In het algemeen geldt dat verstoring door maai- en baggeractiviteiten beperkt zou moeten worden, bijvoorbeeld via gefaseerd maaien en baggeren (gefaseerd in ruimte en tijd, dus vast laten leggen in een beheerplan welke sloten wel of niet, en wanneer). Dat resulteert in een uiterlijk grillig patroon van sloten en slootkanten.

4.3 Waterdoelen en criteria agrarisch waterbeheer

Te subsidiëren agrarisch waterbeheer dient volgens het POP3 gericht te zijn op verduurzaming, klimaatadaptatie en biodiversiteit. Hiermee levert het een bijdrage aan de realisering van de waterkwaliteits- en kwantiteitsdoelstellingen van provincie en waterschappen. De positieve effecten van agrarisch waterbeheer reiken verder dan alleen het watersysteem: het heeft ook een positieve invloed op natuurkwaliteit en natuurwaarden, voor de slootkant en op het land. Schone en soortenrijke oppervlaktewateren die deel uitmaken van een samenhangend watersysteem zijn een onmisbare voorwaarde voor een robuuste en klimaatbestendige natuur in het agrarisch gebied.

De doelen in relatie tot agrarisch waterbeheer zijn samen te vatten onder twee noemers:

- het bewerkstelligen van een goede toestand van al het water conform de Kaderrichtlijn Water (KWR);
- het realiseren van een robuust, duurzaam en klimaatbestendig watersysteem.

Deze doelen betreffen zowel verbetering van de waterkwaliteit en water gerelateerde biodiversiteit, als op duurzaamheid gerichte verbetering van het waterkwantiteitsbeheer.

Om de waterdoelen te bereiken, zetten de waterschappen in op blauwe diensten via POP3, met EU-financiering en eigen cofinanciering. De mate waarin blauwe diensten kunnen bijdragen aan de waterdoelen verschilt per waterschap, omdat de opgaven per beheergebied verschillend zijn. De uitvoering van de blauwe diensten vindt samen met de agrarische sector plaats via gecertificeerde gebiedscollectieven en maken daarmee onderdeel uit van het Natuurbeheerplan 2021.

Zoekgebied, prioritering en maatwerk

In principe bestaat het zoekgebied voor blauwe diensten voor de Zuid-Hollandse waterschappen uit alle gebieden met agrarisch grondgebruik (zie bijlage 1). De reden voor deze ruime begrenzing ligt in de systeembenadering die voor het beheergebied nadrukkelijk aan de orde is: 'water stroomt en verbindt'.

De beperkte financiële middelen maken het nodig om prioriteiten te stellen bij het subsidiëren van blauwe diensten. Bij die keuze gaat het vooral om een scherp beeld te krijgen waar de beste kansen liggen voor succesvolle blauwe diensten. Daarom wordt het brede zoekgebied voor blauwe diensten in overleg tussen provincie, waterschappen en agrarische gebiedscollectieven nader toegespitst en ingevuld. Op deze manier kan de bodem worden gelegd voor maatwerk per gebied.

De resultaten van dit overleg worden verwerkt in de gebiedsaanvragen van de agrarische gebiedscollectieven. Daarom dient dit overleg tijdig, vóór het uitbrengen van de (concept)aanvragen geleid te hebben tot door de partijen gedragen en bindende kaders.

Tabel 5: Doelsoorten voor Water

Groene Glazenmaker	Bittervoorn	Kleine Modderkruiper
Grote Modderkruiper	Rugstreepad	Zwarte Stern (brv)
Kamsalamander	Heikikker	

Criteria waterbeheerdiensten

Bij de toekenning van beheersubsidie voor water gerelateerde diensten worden de onderstaande criteria in aanmerking genomen.

1. Aansluiten bij de waterbeheerplannen
2. Aantal aaneengesloten hectaren
3. Urgentie op het perceel
4. Aansluiten bij de nutriëntenaanpak
5. Aansluiten bij de KRW-doelen
6. Activiteit grens land/water
7. Activiteit in het landelijk gebied: koppeling met agrarisch natuurbeheer
8. Samenwerking genereren
9. Bijdragen aan de klimaatadaptatie
10. Kosteneffectiviteit
11. Combinatie kwaliteit en kwantiteit.

4.4 Eisen onderbouwing gebiedsaanvragen

Koppeltabel (Zie ook www.portaalnatuurenlandschap.nl)

De koppeltabel vertaalt de leefgebieden via clusters van beheeractiviteiten en beheerfuncties naar subsidiabele maatregelen. Alleen de subsidiabele maatregelen die gekoppeld zijn aan de hier genoemde beheerfuncties kunnen in dat leefgebied worden aangevraagd.

Leefgebied	Beheerfunctie
Open Grasland Kaart 4	Optimaliseren fourageer-, en broed- en opgroeimogelijkheden (F01.12) Creëren nat biotoop (F01.15)
Open Akkerland Kaart 5	Creëren foerageergebied (F01.11) Optimaliseren voortplantingsmogelijkheden (F01.13)
Droge dooradering Kaart 7	Optimaliseren fourageer-, en broed- en opgroeimogelijkheden (F01.12)
Natte dooradering Kaart 6	Optimaliseren fourageer-, en broed- en opgroeimogelijkheden (F01.12) Verschralen (F01.14)
Water Kaart 8	Waterberging (F02.11) Verbeteren waterkwaliteit (F02.12) Vernatting (F02.13) Water vasthouden (F02.14)

5 PROCEDURE AANVRAGEN EN TOEKENNING

Natuurbeheerders - onder wie natuurorganisaties, particuliere natuurbeheerders en agrarische collectieven – werken aan de realisatie van de opgaven uit het Natuurbeheerplan. Voor de kosten die zij daarbij maken kunnen zij subsidie aanvragen bij de provincie. De subsidieaanvraag is gericht op een beheertype. Dat kan zijn een beheertype voor natuur, voor agrarische natuur, voor landschap of voor water. Verder komt in dit hoofdstuk het monitoringprogramma aan de orde, dat aan het Natuurbeheerplan is gekoppeld.

5.1 Aanvragen beheersubsidie voor natuur en landschap

Op grond van het SNL 2016 in combinatie met het jaarlijks door Gedeputeerde Staten te nemen openstellingsbesluit is subsidie mogelijk voor natuurbeheer en landschapsbeheer op terreinen waarvoor reeds eerder beheersubsidie is verstrekt, maatregelen nodig zijn in het kader van het vroegere Programma Aanpak Stikstof of die met een provinciale bijdrage zijn verworven, ingericht en beheerd. Natuurbeheerders en natuurcollectieven kunnen subsidie aanvragen voor een natuurbeheertype of landschapstype, met een looptijd van zes jaar: de subsidieperiode.

Een beheersubsidie is een tegemoetkoming in de kosten voor het beheer van een beheertype. Een beheertype beschrijft de terreinkenmerken waaraan een terrein moet voldoen. Beheertypen mogen elkaar meestal niet overlappen. Op een bepaald oppervlak kan slechts voor één natuurbeheertype subsidie worden aangevraagd.

Een eis bij de toekenning van subsidie voor natuurbeheer is dat de beheerder zijn terrein gratis moet openstellen. Een natuurterrein is opengesteld als het minimaal 358 dagen per jaar gratis fysiek bereikbaar en toegankelijk is.

Een andere eis is dat chemische gewasbeschermingsmiddelen niet toegestaan zijn op gronden die met provinciale subsidie worden beheerd. Gedeputeerde Staten kunnen in bijzondere gevallen hier uitzonderingen op maken. Deze eis is een verduidelijking van het verbod op chemische gewasbeschermingsmiddelen in de SNL dat Gedeputeerde Staten 8 oktober 2019 hebben vastgesteld. Door de eis op te nemen in het Natuurbeheerplan 2021 is het plan in lijn met de vastgestelde SNL.

5.2 Aanvragen van subsidies voor agrarisch natuur- en landschapsbeheer en voor blauwe diensten

Subsidieaanvragen voor agrarisch natuur- en landschapsbeheer, ook wel gebiedsaanvragen genoemd, hebben betrekking op beheersdiensten voor de in hoofdstuk 4 beschreven leefgebieden. Deze aanvragen worden ingediend door gecertificeerde collectieven. Per gebied wordt slechts één aanvraag gehonoreerd. De SNL 2016 bevat de eisen waaraan een gebiedsaanvraag moet voldoen.

Voor een deel gaat het bij de SNL 2016 om inhoudelijke eisen aan de aanvraag.

- Voor de verschillende leefgebieden en de kenmerkende soorten binnen deze leefgebieden zijn beheermaatregelen gedefinieerd. Deze beheermaatregelen zijn opgenomen in de Catalogus Groenblauwe Diensten (CGBD), zodat subsidiëring past binnen de Europese kaders van

geoorloofde staatssteun. Uitsluitend voor beheermaatregelen die zijn vermeld in de CGBD kan subsidie worden verstrekt.

- De beheermaatregelen moeten plaatsvinden binnen de op de beheertypenkaart begrensde leefgebieden.
- De aanvraag dient een onderbouwing te bevatten van de kosten waarvoor subsidie wordt aangevraagd.
- Chemische gewasbeschermingsmiddelen zijn niet toegestaan op gronden die met provinciale subsidie worden beheerd. Gedeputeerde Staten kunnen in bijzondere gevallen hier uitzonderingen op maken.

Daarnaast worden de volgende eisen aan de totstandkoming van de aanvragen gesteld.

- Het collectief maakt in haar gebiedsaanvraag duidelijk op welke wijze, zowel bij de totstandkoming van de gebiedsaanvraag als bij de uitvoering ervan, de omliggende beheerders, relevante kennisorganisaties zoals (lokale) soortenbeschermingsorganisaties, natuurorganisaties en vrijwilligersgroepen zijn betrokken.
- Het collectief onderbouwt in haar gebiedsaanvraag de keuze van de beheermaatregelen en de gekozen locaties om deze beheermaatregelen uit te voeren.
- Bij de keuze van locaties voor beheermaatregelen zoekt het collectief naar synergie met:
  - o maatregelen die agrarische ondernemers nemen in het kader van pijler 1 van het GLB (zoals *ecological focus areas*);
  - o maatregelen die worden genomen ten gunste van het NNN of Natura 2000, de natuurverbindingen, de Kaderrichtlijn Water en/of het agrarisch waterbeheer;
  - o maatregelen die worden genomen ter bevordering van de leefomstandigheden van vlinders, bijen, libellen en andere insecten die zorgdragen voor gewasbescherming en gewasbestuiving.
- Het collectief maakt in haar gebiedsaanvraag duidelijk op welke wijze, zowel bij de totstandkoming van de gebiedsaanvraag als bij de uitvoering ervan, de monitoring van ecologische resultaten wordt vormgegeven.

Het aanvragen van subsidie voor agrarisch natuur- en landschapsbeheer door een individuele agrariër is met ingang van 2016 niet meer mogelijk. Voor wat betreft de lopende individuele contracten is in de regeling opgenomen dat deze contracten doorlopen ook al zijn ze niet begrensd op de kaart.

De provincie stimuleert dat bestaande individuele contracten op vrijwillige basis worden beëindigd. Indien daarvan sprake is, kunnen collectieven het individuele contract in het collectief contract overnemen. Hierbij zijn er twee varianten.

1. Als het individuele contract past binnen de leefgebiedenbegrenzing en bij de doelen, dan kan dit voor zes jaar worden opgenomen in het collectief contract.
2. Als het individuele contract niet past binnen de leefgebiedenbegrenzing of bij de doelen, dan kan dit contract voor de resterende looptijd worden opgenomen in het collectief contract, als een soort gedoogsituatie.

De exacte eisen die gesteld worden aan de gebiedsaanvraag staan in de subsidieverordening.

5.3 Monitoring

Monitoring is een essentieel onderdeel van de beheercyclus. De uitvoering van het natuurbeleid en –beheer dient onderzocht te worden om te weten of de afgesproken doelen ook gehaald en zo nodig bijgesteld moeten worden. Behalve informatie over de gerealiseerde hectares en het daarvoor benodigde geld (output), is ook informatie nodig over de resultaten in termen van bijvoorbeeld aantallen dieren en planten (outcome).

De afgelopen jaren was de monitoring van het groenbeleid vooral gericht op inzet van middelen (euro's) en prestaties (hectares). De opdracht, zowel vanuit Provinciale Staten als vanuit het rijk, is om dit aan te vullen met monitoring gericht op kwaliteit, zodat kan worden nagegaan of het beleid het gewenste effect heeft.

Gedeputeerde Staten hebben in november 2014 het Provinciaal Monitoringsprogramma Biodiversiteit (PMP-B) vastgesteld. De uitvoering van dit programma maakt het mogelijk om het provinciale beleid gericht op biodiversiteit - en daarmee ook de beleidsdoelen in dit beheerplan - te evalueren. Belangrijk onderdeel van het provinciaal meerjarenprogramma monitoring is de rapportagecyclus. Gegevens moeten namelijk beschikbaar zijn, en niet ouder dan zes jaar op het moment dat wordt gerapporteerd.

Voor de monitoring van het natuurbeheer is een uniforme landelijke systematiek ontworpen. Voor de evaluatie van het vernieuwde agrarisch natuur- en landschapsbeheer wordt het huidige weidevogelmeetnet met tellingen in drie grote aaneengesloten gebieden toegepast.

Monitoring natuurbeheer

Eén van de onderdelen uit het Monitoringsprogramma is het bepalen van de kwaliteit van de natuur binnen het NNN, al dan niet via de SNL 2016 gesubsidieerd. Hiervoor wordt de door provincies en terreinbeheerders ontworpen landelijke systematiek ingezet. De kwaliteit van de beheertypen wordt bepaald aan de hand van de aanwezige flora en fauna en enkele andere kenmerken, zoals de abiotische factoren. Per beheertype binnen een gebied wordt een oordeel goed, matig of slecht gegeven. Met dit eindoordeel en de achterliggende gegevens in de hand, gaat de provincie het gesprek aan met de beheerders over het betreffende gebied. Deze monitoring wordt gedurende zes jaar in het hele gebied uitgevoerd. Met terreinbeheerders zijn hierover afspraken gemaakt.

Natuurgebieden die pas kort geleden zijn ingericht, lenen zich meestal nog niet voor deze reguliere monitoring; het kost immers tijd voor de beheertypen om zich te ontwikkelen. In deze gebieden vindt een gebiedschouw plaats. Onafhankelijke experts bezoeken het terrein en bestaande verspreidingsgegevens worden benut om uitspraken te doen over de kwaliteit en ontwikkeling in het gebied. Om trends van soorten te kunnen bepalen blijft daarnaast de biodiversiteitsgraadmeter bestaan (zie voor toelichting het PMP-B).

Monitoring in eigen beheer

Gecertificeerde natuurbeheerders⁷ hebben het recht om de monitoring zelf uit te (laten) voeren en krijgen daarvoor vanaf 2016 via de lumpsumovereenkomst een monitoringssubsidie, gebaseerd op de monitoringstarieven zoals vastgesteld in het Openstellingsbesluit. Voor de overige natuurbeheerders voert de provincie de monitoring uit of worden afspraken gemaakt met andere gecertificeerde beheerders.

Gecertificeerde beheerders maken in een kwaliteitshandboek de kwaliteit van hun beheer inzichtelijk. Het kwaliteitshandboek geeft onder andere aan hoe de beheerder omgaat met het bereiken van het beheerdoel, met de monitoring, de evaluaties en controles (interne audit). Het handboek is vormvrij: er zijn dus geen specifieke eisen over hoe het eruit moet zien qua formaat, layout en indeling. Wel is er een programma van eisen van de provincies. Dit programma beschrijft welke onderdelen het kwaliteitshandboek minimaal moet bevatten.

De kwaliteit van het natuurbeheer wordt gewaarborgd via een periodieke audit. Bij deze audit wordt nagegaan of wat in het kwaliteitshandboek staat ook daadwerkelijk wordt uitgevoerd.

Monitoring agrarisch natuurbeheer

Voor agrarisch natuurbeheer wordt onderscheid gemaakt tussen beheermonitoring: het verzamelen van natuurgegevens die nodig zijn om het beheer (beter) uit te voeren en beleidsmonitoring: het verzamelen van gegevens om de realisatie van de beleidsdoelen (op provinciaal, landelijk en Europees niveau) te evalueren. De verantwoordelijkheid voor de beheermonitoring bij het agrarisch natuurbeheer ligt bij de agrarische collectieven, terwijl de provincie verantwoordelijk is voor de beleidsmonitoring.

Voor de beleidsmonitoring van de open graslandgebieden is in aanvulling op het huidige weidevogelmeetnet in 2015 een nulmeting uitgevoerd. Dit is gedaan in drie Krimpenerwaard, Midden-Delfland, de zuidwestelijke hoek van De Groene Klaver (Haaglanden). Dit geeft ons informatie over de verhouding tussen de populaties in drie typen gebied: het natuurnetwerk, het gebied met agrarisch natuurbeheer en in 'witte agrarisch gebieden'. Dit onderzoek is in 2018 en wordt in 2020 herhaald.

Daarnaast worden ook de resultaten in de overige leefgebieden door de provincie gevolgd. Dit wordt gedaan door trajecten te inventariseren op insecten, vissen broedvogels en amfibieën. De trajecten worden zo gekozen dat een vergelijking gemaakt kan worden tussen trajecten, waar maatregelen zijn uitgevoerd en trajecten in agrarisch gebied waar dat niet is gedaan.

Monitoring blauwe diensten

De blauwe diensten dragen bij aan de waterkwaliteit van de KRW-watgangen en aan het verhogen van hun waterbergend vermogen. Hiervoor bestaat al een monitoringsprogramma van

---

⁷ Certificering is een verklaring van de provincie dat een natuurbeheerder of gebiedscoördinator voldoet aan bepaalde eisen voor beheer. Deze werkwijze biedt de zekerheid dat het beheer op de juiste manier wordt uitgevoerd. Hierbij staat vertrouwen in de beheerder centraal: vertrouwen in zijn motivatie en professionaliteit, om goed beheer uit te voeren en daarover transparant te zijn.

waterschappen en provincies voor waterkwaliteit en –kwantiteit. Via deze lijn wordt de toestand en ontwikkeling van de betreffende parameters gemonitord.

Dit betekent dat voor blauwe diensten niet een apart monitoringsprogramma ontwikkeld hoeft te worden. De monitoring voor water wordt wel afgestemd met de monitoring van het overige natuurbeheer.

BIJLAGEN NATUURBEHEERPLAN 2021

BIJLAGE 1 KAARTEN

Kaart 1 Beheertypenkaart (bestaande uit 5 deelkaarten)

Kaart 2 Ambitiekaart (bestaande uit 5 deelkaarten)

Kaart 3 Toeslagen Vaarland

Kaart 4 Leefgebied Open Grasland

Kaart 5 Leefgebied Open Akkerland

Kaart 6 Leefgebied Natte Dooradering

Kaart 7 Leefgebied Droge Dooradering

Kaart 8 Leefgebied Water

BIJLAGE 2: PARTNERORGANISATIES

Agrarische Natuur-en Landschapsverenigingen

De Groene Motor

Gebiedscollectieven

Hoogheemraadschap de Stichtse Rijnlanden

Hoogheemraadschap van Delfland

Hoogheemraadschap van Rijnland

Hoogheemraadschap van Schieland en de Krimpenerwaard

KNNV Vereniging voor Veldbiologie

Natuur-en Milieufederatie Zuid-Holland

Natuur-en Vogelwacht Alblasserwaard

Natuur-en Vogelwacht Krimpenerwaard

Staatsbosbeheer

Stichting Het Zuid-Hollands Landschap

BoerenNatuur Zuid-Holland

Vereniging Natuurmonumenten

Waterschap Amstel, Gooi en Vecht

Waterschap Hollandse Delta

Waterschap Rivierenland

BIJLAGE 3: VERKLARING VEELGEBRUIKTE TERMEN

Agrarisch collectief/Gebiedscollectief

Dit is een samenwerkingsverband van agrariërs met andere beheerders met een gebruiksrecht op landbouwgrond die zichzelf per gebied organiseren.

Agromilieu- en klimaat dienst

Het agrarisch natuurbeheer vormt als agromilieu en -klimaatmaatregel een belangrijke pijler in het plattelandsbeleid (pijler 2 van het GLB). Binnen het GLB 2014-2020 wordt collectief agrarisch natuurbeheer mogelijk gemaakt in het komende nationale plattelandsontwikkelingsprogramma.

Ambitiekaart

Deze kaart laat zien waar verbetering van de natuurkwaliteit mogelijk en wenselijk is. Dit geldt voor een deel van de natuurgebieden en voor sommige agrarische gebieden met natuurwaarden. Hiervoor bestaat de ambitie om het huidige gebruik of beheer te veranderen. De ambitiekaart vormt de basis voor de subsidiering van kwaliteitsimpulsen op grond van de SKNL.

Beheeractiviteit

Een maatregel die wordt genomen om het (natuur)beheer uit te voeren.

Beheertype

De beheertypen zijn specifiek typen van beheer gericht op de operationele aansturing van het beheer op regionaal en lokaal niveau. Zij vormen de basis voor afspraken over doelen en middelen tussen provincie en beheerder.

Beheertypekaart

Voor natuurbeheer geeft de beheertypenkaart aan welke gebieden voor subsidie in aanmerking komen (zie bijlagen, kaart 1). Per oppervlakte of per natuurterrein is steeds één beheertype toegekend; een beheerder komt alleen voor financiering van dat toegekende beheertype in aanmerking.

Gebiedsaanvraag

Agrarische collectieven hebben in 2015, een subsidieaanvraag voor agrarisch natuur- en landschapsbeheer voor de subsidieperiode 2016-2021 ingediend bij de provincie. Deze subsidieaanvraag wordt de gebiedsaanvraag genoemd.

Kuikenland

Kuikenland is grasland waar kuikens veilig kunnen opgroeien doordat er in de periode dat de kuikens nog niet kunnen vliegen geen beheermaatregelen of andere (menselijke) verstoring plaatsvindt. Kuikenland kan bestaan uit percelen met een uitgestelde maaidatum, extensieve beweiding of plasdrassituatie.

Landschapselementen

Dit zijn elementen in het halfopen tot besloten landschap bestaande uit aan elkaar grenzende (kleinschalige) akkers, graslanden, laanbeplanting, singels, hout- en tuinwallen, heggen en hagen,

struweelranden, dijken en slaperdijken, bermen van wegen en paden, steilrandjes en ruigtezomen. Kleinere, geïsoleerde wateren die verspreid in deze gebieden voorkomen, zoals poelen, kleine vennen en kleine doorbraakkolken worden ook gerekend tot landschapselementen.

Leefgebied

Voor het agrarisch natuurbeheer zijn er vier agrarische natuurtypen onderscheiden, de zogenaamde leefgebieden: open grasland, open akkerland, droge en natte dooradering.

Legselbeheer

Dit betreft beheermaatregelen waarbij broedende weidevogels gezocht en beschermd worden. Denk hierbij aan het plaatsen van een markering waardoor de agrariër bij het maaien voldoende ruim om het nest heen kan maaien.

Maaibeheer

Alle werkzaamheden die met maaien te maken hebben.

Mozaïek beheer

Dit betreft het voor weidevogels optimaal afstemmen van de verschillende beheermaatregelen zodat er in een gebied een pallet aan percelen met verschillende, uitgestelde maaidata, plasdrassituaties, kruidenrijke percelen met extensieve beweiding en percelen met legselbeheer ontstaat.

Natuurtype

Binnen het natuurbeheer zijn er 17 natuurtypen en daaronder 51 beheertypen bepaald.

Uitgangspunten van de typologie zijn:

- Natuurtypen zijn bedoeld als sturingsinstrument op landelijk en regionaal niveau.
- Natuurtypen zijn bruikbaar om afspraken op het gebied van natuurbeheer, ruimtelijke ontwikkeling en milieu op elkaar af te stemmen zodat de nagestreefde natuurkwaliteit gerealiseerd kan worden.
- De indeling in natuurtypen is met name gebaseerd op abiotische condities (waterhuishouding en voedselrijkdom).

Waterbeheerdienst

Een maatregel uit de Catalogus groen blauwe diensten gericht op het halen van de doelen van het provinciale waterbeheer vanuit de internationale water- en klimaatdoelen. Het betreft activiteiten voor beheer en onderhoud van watergangen, waterpartijen en in enkele gevallen de oevers en direct daaraan aangrenzende stroken land, die gericht zijn op de internationale water- en klimaatdoelen en worden uitgevoerd door particuliere grondeigenaren of grondgebruikers en die niet al wettelijk verplicht zijn.

Weidevogelgebied

Gebied dat een hoge dichtheid aan weidevogels heeft en daarmee een belangrijke waarde heeft voor de totale weidevogelstand.

Zwaar beheer

Met deze term worden de beheermaatregelen gericht op weidevogels binnen het agrarisch natuurbeheer bedoeld, met uitzondering van het legselbeheer.